

“SORUNLU ADA GİRİT”¹: ATİNA-HANYA İLİŞKİLERİ VE GİRİTLİ MİLLETVEKİLLERİNİN YUNAN PARLAMENTOSUNA DÂHİL OLMA GİRİŞİMLERİ, 1910-1912

Gürhan YELLİCE*

ÖZ

1909'da Gudi darbesi sonrasında Venizelos'un darbeyi gerçekleştiren askerler tarafından Atina'ya davet edilmesi ve 1910'da Başbakan olması Girit'te Enosis taraftarları nezdinde adanın Yunanistan'a bağlanması için önemli bir gelişme olarak değerlendirildi. Bu amaçla Girit'te isyancılar tarafından kurulan İhtilal Komitesi, Girit parlamentosundaki milletvekillerinin Atina'daki Yunan parlamentosuna gönderilmesi ve Enosis'in ilan edilmesi konusunda Venizelos Hükümeti üzerinde giderek artan bir şekilde baskı oluşturmaya başladı. Bu baskı, Eylül 1911'de patlak veren Osmanlı-İtalyan Savaşı sonrasında en üst seviyeye çıktı. Ancak Venizelos isyancıların bu talebine Yunanistan'ın içerisinde bulunduğu kritik koşulları ve özellikle böylesi bir gelişmeye izin verilmesi halinde kesin olarak Osmanlı Devleti ile savaşa girileceği ve bunun her iki taraf için de büyük bir felaket olabileceği gerekçesini öne sürerek karşı çıktı. İki taraf arasındaki görüş ayrılığı nedeniyle kriz giderek büyüdü ve kısa bir süre içerisinde Büyük Devletlerin de dâhil olduğu uluslararası bir meseleye dönüştü. Bir Osmanlı-Yunan Savaşının çıkmasından endişe duyan İngiltere ve Fransa adadaki isyan durumu ve Enosis ısrarının devam etmesi halinde adaya askeri olarak müdahale edileceği tehdidinde bulunurken, Venizelos'un tüm ikna girişimlerine rağmen 1911 yılı sonu ve 1912 yılı Nisan ayında isyancılar iki kez milletvekillerini Atina'ya gönderme girişiminde bulundu. Ancak bu girişimler Yunanistan ve Büyük Devletlerin engellemesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Yunan parlamentosuna dâhil olabilmek için isyancıların Balkan Savaşları'nı beklemesi gerekecekti. Bu çalışmanın amacı 1910 yılından Yunanistan'da Venizelos Hükümetinin milletvekillerini parlamentoya kabul ettiği Ekim 1912 yılına kadar geçen süreçte Atina ve Hanya arasında yaşanan gelişmeleri incelemektir. Çalışma ağırlıklı olarak Yunan ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerine dayanmaktadır.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: gyllice@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Girit, Atina, Hanya, Venizelos, Yunan Parlamentosu, Girit Milletvekilleri

**"THE PROBLEMATIC ISLAND CRETE": ATHENS-CHANIA
RELATIONS AND THE CRETAN DEPUTIES' INITIATIVES
TO GET INVOLVED IN THE GREEK PARLIAMENT, 1910-
1912**

ABSTRACT

Following the Gudi coup d'état of 1909, Venizelos was invited to Greece by the soldiers who performed the coup and in 1910 he became the Prime Minister of Greece. This was seen as a great opportunity for the unification of the island with Greece by the Enosis supporters in Crete. The Revolutionary Committee, founded by the rebels for this purpose, began to put increasing pressure on the Venizelos Government to accept the Cretan deputies to the Greek parliament in Athens and to declare Enosis. This pressure reached its climax just after the outbreak of the Ottoman-Italian war of 1911. However, Venizelos opposed these demands by arguing that Greece was in very critical conditions and if his government accepted this there definitely would be a war with the Ottoman State which would be both disastrous for both Athens and Chania. Then the crisis between the two parties grew, and before long it turned into an international issue that included the Great Powers. Britain and France threatened to intervene if the chaotic atmosphere and the Enosis demands continued. Despite the opposition of Venizelos, in December 1911 and in April 1912 the rebels attempted twice to send their deputies to Athens; but these attempts failed. The purpose of this study is to examine the developments between Athens and Cania during the period from 1910 to October 1912, when the Venizelos Government adopted parliamentarians in parliament in Greece. The study mainly is based on Greek and British Foreign Ministerial archival materials.

Keywords: *Crete, Athens, Chania, Venizelos, Greek Parliament, Cretan Deputies*

Giriş

Dört yüzyıldan uzun bir süre Venedik yönetiminde kalan Girit, 1669'da Osmanlı Devleti tarafından yirmi dört yıl süren uzun bir kuşatma sonrasında egemenlik altına alındı. Adada 1821 yılına kadar olan süreçte mutlak Osmanlı egemenliği yaşandı. Ancak bu tarihte Mora'da başlayan Yunan isyanını fırsata dönüştürmek isteyen Girit'teki Enosis taraftarı Rumlar ilk kez Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandı. Başarısız olan bu isyan girişimi daha sonra 1844 ve 1856'da tekrarlandı. 1896'da Osmanlı Devleti'nin Ermeni meselesi ile meşgul olduğu süreçte isyancıların bir kez daha ayaklandı; bu ayaklanmaya Yunanistan'ın destek vermesiyle ertesi yıl bir

Osmanlı-Yunan savaşı patlak verdi. Her ne kadar Osmanlı Devleti bu savaşta kesin bir galibiyet kazanmış olsa da büyük devletlerin arabuluculuğunda yapılan anlaşma sonrasında Girit otonom bir statüye kavuştu. Adada bulunan Osmanlı orduları ve memurları adayı terk etmek durumunda kalırken Büyük Güçler Kasım 1898'de Yunan Kralı'nın oğlu Prens George'un adaya Yüksek Komiser olarak atanmasına karar verdi. Böylece Girit'te Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın korumasında bir yönetim kuruldu¹. Bundan sonraki süreçte Babıâli'nin temel beklentisi adada on yıllardır aralıklarla devam eden isyanların artık son bulmasıydı.

Ancak ortaya çıkan sonuç Girit'teki krizi sonlandırmak için yeterli olmadı. İsyancılar Enosis konusunda “mücadeleye” devam edilmesinde ısrar ederken Prens George buna karşı çıktı. Prens George ayrıca yönetim konusunda “diktatörce” bir tutum benimseyince taraflar arasındaki kriz giderek büyüdü² ve adada Kral karşıtı bir blok oluşmaya başladı. Söz konusu Kral karşıtı bu hareketin başını Kral'ın kurmuş olduğu hükümette Adalet Bakanı olarak görev yapan Eleftherios Venizelos çekiyordu. İki taraf arasında isyancıların silahlarını hükümete teslim etmesi konusunda başlayan görüş ayrılığı, adada Giritli Rumlardan oluşan bir ordu kurulması ve Enosis konusunda Yunanistan'a baskı yapılmasına ilişkin uzlaşmazlıklar nedeniyle giderek tırmandı. Adadaki kriz 18 Mart 1901'de Venizelos'un Kral tarafından görevinden alınmasıyla sonuçlandı³ ancak bundan sonraki süreçte Kral karşıtı blok giderek güç kazanmaya devam etti. Hükümetteki görevine son verilen Venizelos Hanya'da yayınladığı *Kiriks* gazetesiyile Kral

¹ Theodore P. Ion, “The Cretan Question”, *The American Journal of International Law*, Vol. 4, No. 2 (Apr., 1910), ss. 276-284; Ayrıca 1898-1912 yılları arasındaki özerklik sürecini siyasi aktörler Büyük Devletler, Yunanistan ve Osmanlı açısından değerlendiren bir çalışma için bkz. Elektra Kostopoulou “The Island that Wasn't: Autonomous Crete (1898–1912) and Experiments of Federalization” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2016, Vol.18, No. 6, 550–566; Pınar Şenışık, *The Transformation of Ottoman Crete: Revolts, Politics and Identity in the late Nineteenth Century*, IB Tauris, London, 2011.

² Şu diyalog iki kesim arasındaki görüş farklılığını göstermesi bakımından oldukça önemli. Yannis Sfakianakis: “Girit on yıllardır özgürleşme ve anavatan Yunanistan'la birleşme yolunda vermiş olduğu mücadelede nehirlere dolusu kan dökmüştür. Bu kan boşa akıtılmamıştır ve Girit halkının meşru temsilcileri olan bizler bugün onu iyi bir şekilde uygulamanız ve gelecekte Yunanistan'la birleşme konusunda bir köprü vazifesi görmeniz umudu ile işbu anayasayı tarafınıza iletmiş olmaktan onur duyuyoruz”. Prens George: “Ben Büyük Güçler tarafından atanmış Yüksek Komiser (İpatos Armostis) Girit halkını yönetmeyi kabul etmiş bulunuyorum. Girit'i Büyük Petros gibi idare edecek ve onun refahı için çalışacağım. Bu konudaki gayretlerime destek olmanızı ve görevimi kolaylaştırmanızı temenni ediyorum”. Bkz. Melinkounaki, a.g.e., s.18-20.

³ Thanos Veremis, *O Eleftherios Venizelos Piso apo ton Venizelo*, Ekdoseis İğetis, Athina, 2014, s.31-36.

yönetimine yönelik sert eleştirilerde bulunarak kamuoyu oluşturmaya çalışırken Kral'ın uygulamalarından memnun olmayan Giritliler Venizelos etrafında örgütlenmeye başladı ve bunun sonucunda Birleşik Muhalefet (*Ηνωμένη Αντιπολίτευσις*) adında bir grup ortaya çıktı. Girit'te mümkün olan tek çözümün Enosis olduğu iddiasındaki bu hareket, 10 Mart 1905'te Therison'da Kral'a karşı bir ayaklanma başlattı (*Επανάσταση του Θερίσου*)⁴. Büyük Güçlerin isyana yönelik net bir tutum benimsemekte zorlanması nedeniyle isyan kısa bir süre içerisinde Kral'ın hâkimiyetini ciddi bir şekilde sarsmayı başarsa da isyan amacına ulaşamadı. Büyük Güçlerin yoğun baskısı altında 2 Kasım 1905'te Venizelos genel af karşılığında isyanı sonlandırmak durumunda kaldı. Bu süreçte başta İngiltere olmak üzere Büyük Güçlerin en önemli kaygısı adanın Yunanistan'a bağlanması halinde Bulgaristan'ın Balkanlarda toprak talep etme ihtimalinin ortaya çıkması, hatta askeri güç kullanarak bunu başarmak için harekete geçme olasılığının oldukça yüksek olmasıydı⁵. Hiç şüphesiz bu durum Balkanlarda kendi çıkarlarını tehdit edecek ciddi bir kargaşa ortamının çıkmasına yol açacaktı. İsyan amacına ulaşamamış olsa da Venizelos'un birçok talebi çok geçmeden yürürlüğe girmeye başlamıştı. Gelişmeler nedeniyle 12 Eylül 1906 yılında Kral istifa etmek durumunda kalmış, yerine isyancılarla daha iyi ilişkiler kurmak niyetinde olan Zaimis geçmişti. Yunanistan'ın eski Başbakanlarından olan M. Zaimis 18 Eylül'de göreve başlamıştı. Bu dönemdeki en önemli gelişme isyancıların en önemli taleplerinden birisi olan 1907 yılında Girit ordusunun kurulmasıydı.

Zaimis'in iktidarı sırasında ayrıca Osmanlı Devleti ve Yunanistan'da ortaya çıkan iki önemli gelişme Girit'teki isyancılara Enosis konusunda büyük bir cesaret vermiş ve harekete önemli bir ivme kazandırmıştı. Birincisi Jön Türklerin II. Abdülhamit yönetimine karşı gerçekleştirmiş olduğu 1908 devrimiydi. Girit'teki Enosis taraftarlarına göre devrim sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıklaması ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi Balkanlardaki statükonun bozulduğunun bir göstergesiydi. Dolayısıyla bu gelişmeleri fırsata dönüştürmek isteyen ve Girit İcra Komitesi'nin (*Cretan Executive Committee*) denetimini elinde bulunduran isyancılar, 17 Ekim 1908'de "Yüksek Komiser Zaimis'in Hanya'da bulunmadığı bir sırada" Girit Meclisinin toplanmasını ve Yunanistan'la birleşme kararı alınmasını

⁴ Melinkounaki, a.g.e., s.33-53; "The Situation in Greece", *The Scotsman*, 29 July 1905, s.10; "Disturbances in Crete", *The Manchester Guardian*, 10 April 1905, p.7.

⁵ Documents on British Policy Overseas (DBPO), Vol.5, No.148, Sir F. Lascelles to Sir Edward Grey, Berlin, October 29, 1906.

sağladı⁶. Osmanlı Devleti ve Büyük Devletler derhal yaptıkları açıklamada kararın kesinlikle tanınmayacağını ilan etti. Yunanistan'ı kararın kabul edilmemesi konusunda net bir şekilde uyarın⁷ İngiliz Dışişleri Bakanı Edward, ayrıca isyancılara gönderdiği mesajında sahip oldukları otonomi hakkını dört büyük devlete borçlu olduklarını, hala bu devletlerin eylemlerine bağımlı olduklarını ve eğer bu devletlerin tavsiyelerini dikkate almazlarsa kendileri tehlikeye sokacakları “tehdidinde” bulunacaktı⁸.

İlhak kararı tanınmadı; ancak bundan sonraki süreçte gerek Girit gerekse Yunanistan'daki gelişmeler isyancıların elini güçlendirmeye devam etti. 28 Aralık'ta Büyük Güçler Balkanlardaki statükonun bozulduğunu kabul ederek adadaki mevcut düzenin devamı ve Müslümanlara yönelik gerekli garantilerin verilmesi halinde Girit'in Yunanistan'a ilhaki meselesini değerlendirmeye alacaklarının güvencesini verdi⁹. Ayrıca Büyük Devletler 26 Temmuz 1909 tarihine kadar olan süreçte adadaki tüm birliklerini çekmeye başladı¹⁰. İkinci önemli gelişme Yunanistan'da ordunun Kral ve hükümete karşı gerçekleştirmiş olduğu Gudi darbesi sonrasında darbeyi gerçekleştiren askerlerin çağrısıyla Venizelos'un Yunanistan'a giderek burada Başbakan olmasıydı. 1897 yenilgisinden sonraki süreçte Yunanistan'da Krallık rejimi ve Hükümete yönelik giderek artan bir

⁶ Theodore P. Ion, **a.g.e.**, s.279.

⁷ Bu süreçte Yunanistan'ın Büyük Devletleri ikna etmek için kullanmış olduğu tezlerden birisi Girit'in Yunanistan'a ilhakının yakın bir zamanda gerçekleşeceğine dair Kral'ın Yunan halkına söz vermiş olduğu argümanıydı. Örneğin Manos, 12 Mayıs 1909'da Grey ile yaptığı görüşmede bu sözünü yerine getirememesi halinde Kral'ın pozisyonunu oldukça riskli bir noktaya taşıyabileceğini öne sürcekti. Bkz. BD, Vol. IX, Part I, No.11, Cartwright to Grey, Vienna, 12 May 1909, s.10.

⁸ BD, Vol. IX, Part I, No.37, Memorandum by Sir Edward Grey, FO, 12 May 1909, s.45.

⁹ “The Cretan Deputies at Athens”, **The Times**, 31 May 1912, s.3.

¹⁰ Bu durum Girit'te Enosis'in bir kez daha ilan edilmesi ve hanedanlığın ortadan kaldırılması yönünde “yeni bir Therison” hareketi tartışması başlatmıştı. Hronos gazetesi Aralık ayı başında Girit'te yeni bir Therison'a ihtiyaç olduğunu ve Krallığın artık tümüyle ortadan kaldırılması gerektiğini yazmıştı. Gazete'nin bu sözlerine Venizelos 14 Aralık'ta Kairous gazetesine gönderdiği ancak yayınlanması kabul edilmeyen yazısında şu şekilde yanıt verecekti. “*Therison'da Enosis talep ettik ancak Kral'ın ortadan kaldırılması konusunda herhangi bir talepte bulunmadık. Çünkü Büyük Güçler tarafından derhal bir yenisiyle değiştirileceğini biliyorduk. Şimdi hemen adanın Yunanistan'a bağlandığını ilan etmek dahi bunu pratikte gerçekleştirmemiz mümkün değildir. Bu durumda yapılması gereken Therison benzeri bir eylemden ziyade Kral'ın Büyük Güçler değil, Yunanistan tarafından atanmasını sağlamak olmalıdır*”. Venizelos'a göre Büyük Güçlerin adanın statükosunun korunması yönünde kesin bir siyaset benimsemiş olduğu bir atmosferde yeni bir Therison gereksizdi. Mevcut koşullarda yapılması gereken Kral'ın Yunanistan tarafından atanmasının sağlanmasını sağlamak ve Enosis konusunda “doğru zamanı” beklemektir. Kaldı ki ona göre bu durum Enosis yolunda atılmış bir başka büyük adım olacaktı. Melinkounaki, **a.g.e.**, s.75-77.

memnuniyetsizlik baş göstermeye başlamış; Osmanlı'da yaşanan 1908 devrimi bu memnuniyetsizliği örgütlü bir muhalefete dönüştürmüştü¹¹. Bu süreçte çok sayıda hükümet karşıtı sivil grup ortaya çıkmıştı. Teotakis Hükümeti başlangıçta ortaya çıkan tepkileri bir şekilde bastırmayı başarmıştı; ancak, memnuniyetsizliğin orduda özellikle düşük ve orta rütbeli subaylara sirayet etmesi hükümetin otoritesini sarsmaya başlamıştı. Bu subaylardan bazıları “gerekli milli reformlar” gerçekleştirmesi konusunda hükümete baskı yapabilmek amacıyla İhtilal Komitesi (*Military League*) adında bir örgüt oluşturmuş ve kısa bir süre içerisinde hükümeti istifaya zorlamıştı. Yeni kurulan Rallis Hükümeti ise askerlerin taleplerini yerine getirmekte başarısız olunca kamuoyunun reformlar konusunda desteğine sahip olduklarına inanan bu askerler 28 Ağustos'ta Atina'nın dışında bulunan Gudi tepesinde bir isyan başlatmış ve kısa bir süre içerisinde bunu başarıyla sonuçlandırmıştı¹². Komite, ertesi gün yayınladığı memorandumda Kral ve Hükümetten radikal reformlar gerçekleştirmesini, özellikle geçmişte yaşanan “utanç verici ve aşağılayıcı hadiselerin” yeniden tekrarlanmaması için ordu ve donanmanın yeniden organize edilmesini ve Kral'ın orduyu hiçbir şekilde komuta etmemesini talep etmişti¹³. Memorandumda ayrıca bu askerler milli hedeflere olan kesin bağlılıklarını dile getiriyor ve *Megali İdea* konusunda mücadele etmeye devam edecekleri taahhüdünde bulunuyordu. Başlangıçta önemli bir kamuoyu desteğine sahip olsa da askerler kısa bir süre içerisinde yaptıkları değişiklikler konusunda eleştirilmeye başlandı ve siyasi arenada yeniden bir kaos atmosferi oluşmaya başladı¹⁴. 19 Ekim'de İngiliz *Times* gazetesi “Yunan Ordusunun Despotizmi” başlıklı yazısında ordunun diktatörce uygulamalarının Yunan siyasetinin geleceği için oldukça ciddi bir sorun olabileceği, uygulamalarıyla askerlerin yatıştırıcı bir yönetim tarzı benimsemekten öte provakatif bir siyaset izlediği ve halk nezdinde giderek popülarite kaybettiğini yazacak ve şu uyarıda bulunacaktı: “*Gelecekte siyaset, Yunanistan'da askerlerin sorumsuz kanadının etkisi altında kalmaya devam etmesi halinde ne Kral ne de bir başkası güveni sağlayabilir*”¹⁵.

¹¹ Gudi darbesinde yer alan önemli komutanlardan birisi olan General Theodoros Pangalos'a göre yenilgi 1909 ayaklanmasının en önemli nedeniydi. Bkz. Theodoros Pangalos, *Ta Apaminimonevmata mou 1897-1947*, Ekdoseis Kentros, Athina, 1959.

¹² Darbe ve Venizelos'un darbeciler tarafından Atina'ya davetine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Spiros Melas, *I Epanastasi tou 1909: O Stratiotikos Sindesmos, to Kinima sto Goudi, Kalesma ston Venizelo*, Ekdoseis Viris, Athina, 1972.

¹³ “Greek Politics and the Army”, *The Times*, 30 August 1909, s.3.

¹⁴ “The Political Situation in Greece”, *The Times*, 18 October 1909, s.5.

¹⁵ “The Despotism of the Greek Army”, *The Times*, 19 October 1909, s.9.

İşte bu noktada Venizelos, Askeri Lig'in içinde bulunduğu bu kaostan kurtulabilmesi için önemli bir çıkış olarak görülmüştü. 1864'te Girit, Hanya'da dünyaya gelen Venizelos, 1887'de Atina Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun olduktan sonra, adaya geri dönmüş vakit kaybetmeksizin siyasetle meşgul olmaya başlamıştı. Kısa bir süre içerisinde güçlü bir milliyetçi karakter ve Enosis taraftarı olarak sivrilmeye başlayan Venizelos, Babıâli'ye karşı yürütülen 1889 ve 1897 isyanlarına aktif olarak katılmıştı. Girit'e otonom verilmesinden sonraki süreçte Kral'ın kurduğu hükümette Adalet Bakanı mertebesine ulaşmış, ancak Kral'la yaşadığı uzlaşmazlık sonrasında istifa etmek durumunda kalmıştı. İstifasından sonra bir “asi” olarak Therison hareketine öncülük etmiş, Girit'te oldukça popüler bir kimliğe dönüşmüş ve Yunanistan'da kamuoyu nezdinde de büyük bir sempati toplamayı başarmıştı. Komite'ye göre Venizelos disiplinli karakteri ve siyaset konusundaki deneyimi ile Genç Türk Devrimi sonrasındaki koşulları okuyabilirdi. Dahası anti-royal tutumu ile Yunanistan'da parlamenter rejimi güçlendirebilir “gereken reformların” hızlı bir şekilde hayata geçirilmesini sağlayabilirdi. Komite'nin daveti üzerine Venizelos 28 Kasım 1909'da Atina'ya geldi ve yapılan seçimlerin ardından önce milletvekili olarak meclise girdi ve kısa bir süre sonra da Başbakan oldu¹⁶.

Bu iki gelişmenin de verdiği cesaretle Girit'te isyancılar Enosis konusundaki girişimlerine hız kazandırmıştı. Girit Meclisi 9 Mayıs 1910'da Yunan Kralı adına açılmış, Rum üyeler tek tek Kral'a sadık kalacakları ve birleşme için çalışacaklarına dair yemin etmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin böylesi bir kararın Yunanistan tarafından kabul edilmesi halinde bunu bir savaş nedeni sayacağını ilan etmesi nedeniyle Büyük Devletlerin de baskısıyla isyancılar geri adım atmak zorunda kalmışlardı¹⁷. 14 Eylül'de İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey Büyük Devletlerle yaptığı temaslarda Osmanlı Devleti'nin Girit meselesi nedeniyle Yunanistan'a savaş açmakta oldukça kararlı görüldüğünü, böylesi bir durumda Yakınoğu'daki statükonun büyük bir risk altına girme tehdidiyle karşı karşıya kalacağını bu nedenle Girit'teki huzursuzluğun sonlanması konusunda derhal bir şeyler yapılması çağrısında bulunacaktı. Örneğin Girit'in büyük devletler

¹⁶ Victor S. Papacosma, *The Military in Greek Politics: The 1909 Coup d'Etat*, The Kent State University Press, Kent, 1977.

¹⁷ 29 Mayıs'ta Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa parlamentoda yaptığı konuşmada Osmanlı Devleti'nin her türlü imkânı kullanarak Girit'in Yunanistan'a bağlanmasını önlemek olduğunu, Yunanistan'ın Girit'teki isyancıların Enosis girişimlerine destek verme konusunda kararlı bir tutum benimsemesi halinde Osmanlı Devleti'ne savaşmaktan başka bir alternatif bırakmayacağını dile getirecekti. “Turkey and Crete”, *The Irish Times*, 30 May 1910, s.5.

tarafından yeniden işgali bu konuda İngiltere'nin öne sürdüğü çözüm önerilerinden birisiydi¹⁸.

Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'nin adanın statükosunda herhangi bir değişiklik olmayacağı garantisini vermesi üzerine kriz geçici de olsa aşılmıştı; ancak Enosis yönünde girişimler hiçbir şekilde sonlanmamıştı. İhtilal Komitesi (*Epanastatiki Epitropi*) Girit'in çeşitli bölgelerinde silahlı gösteriler düzenlemeye ve Enosis konusunda bir kamuoyu oluşturma çalışmalarına hız kazandırmıştı. Ayrıca komite Girit'in çeşitli bölgelerinde düzenlemiş olduğu silahlı gösteriler yoluyla Enosis konusunda ciddi bir kamuoyu yaratmayı başarmış, bu gösteriler 1911 yılından itibaren örgütlü toplantılara dönüşmeye başlamıştı. Bu toplantılarda komite Enosis konusunda Girit adına bazı kararlar alarak bunu gerek Yunanistan ve gerekse Büyük Devletlere göndermeye başlamıştı. Örneğin 6 Mart 1911'de Milopotamou'da (Heraklion yakınlarında bir bölge) yapılan toplantı sonunda şöyle bir bildiri yayınlamıştı: *"1908'den bugüne oldukça fazla zaman geçmiş, Enosis bir türlü gerçekleşmemiştir. Artık daha fazla beklemek niyetinde olmadığımız gibi gerçekte neler yapabileceğimizi henüz tam olarak göstermiş değiliz. Şimdiye kadar olan süreçte Enosis konusunun Girit halkı nezdinde tartışılmasını ve genel bir görüş birliğine varılmasını bekledik. Geline nokta anlaşılmıştır ki Girit halkı yalnızca bir şey istiyor: Enosis"*¹⁹. 2 Ağustos'ta yayınlanan bir başka bildiri ise komite Girit halkının soğukkanlılıkla mücadelesine devam etmekte kararlı olduğunu, ada genelinde yapılan çeşitli gösterilere karşı adada barış havasının hâkim olduğunu ve Büyük Güçlerin hiçbir sorun çıkarmaksızın adanın Yunanistan'a bağlanmasına müsaade edeceklerine inandıklarını dile getirecekti. Ayrıca bildiri Yunanistan'da Venizelos Hükümeti'nin Girit meselesi konusunda "hiçbir girişimde bulunmuyor olmasını" anlayışla karşılandığı ve 1 Eylül'de yapılacak ve tüm temsilcilerin katılacağı bir toplantıda genel bir yol haritası belirleneceği belirtilecekti²⁰.

İsyancıların tüm bu girişimlerindeki amaç, Girit'ten seçilecek milletvekillerini Atina'da parlamentoya göndermek ve böylece resmi olarak Enosis'i ilan etmektir. 1911 yılı başından itibaren isyancılar bu konuda Venizelos Hükümeti üzerinde yoğun bir baskı oluşturmaya başlamıştı.

¹⁸ DBPO, Vol. 9i, Sir Edward Grey to Sir F. Cartwright, No.183, Foreign Office, September 14, 1910; "Powers to send force to Crete", *The Christian Science Monitor*, 20 June 1910, s.2; "Powers and Crete", *The Manchester Guardian*, 20 May 1910, s.7.

¹⁹ AYE/1911/69/1 "Kritiki Sineleusi", "Ektakton Parartima tou "Kentrou": A1 Apofaseis ton Epanastaton", 2 Augustou 1911.

²⁰ AYE/1911/69/1 "Kritiki Sineleusi", "Ektakton Parartima tou "Kentrou": A1 Apofaseis ton Epanastaton", 2 Augustou 1911.

Ancak isyancıların bu talebi Yunanistan’da Venizelos Hükümeti tarafından “zamansız” olduğu gerekçesiyle kabul görmüyordu. Bu konuda Venizelos açısından üç neden öne sürülebilir. Birincisi Girit’in Venizelos’un Megali İdea programında önceliği oluşturmuyor olmasıydı. Dış politikada Venizelos’un öncelikli amacı Ege Adaları, Trakya, Epirus ve Makedonya’yı egemenlik altına almaktı. Venizelos’un gözünde Girit halihazırda otonom bir statüye sahipti ve bu durum gelecekte Enosis’in kolayca başarılması için oldukça önemli bir avantajdı. Zaten Yunanistan’a bağlanması mümkün olan bir yer konusunda aceleci davranmak ve gerek Osmanlı Devleti’nin gerekse Büyük Güçlerin tepkisini toplamak istemiyordu. İkincisi Büyük Güçlerin kesin olarak adadaki statükonun devamından yana bir siyaset benimsiyor olmasıydı. Osmanlı Devleti açık bir şekilde Girit’in ilhakı konusunda atılacak bir adımı savaş nedeni sayacağını dile getirdiğinden İngiltere bu konuda dikkatli olmaya çalışıyor; Babıâli ile benzer bir siyaset benimsiyordu²¹. Üçüncüsü ve en önemlisi henüz iktidarı devraldığı Yunanistan’da Venizelos’un yapması gereken reformlar için dış politikada bir barış atmosferine ihtiyaç duyuyor olmasıydı. Girit meselesini “milli bir haysiyet” meselesi olarak gören ve bunu her fırsatta dile getiren Babıâli’nin milletvekillerinin Yunan meclisine kabul edilmesi halinde bunu bir provokasyon daha da önemlisi bunu bir savaş nedeni olarak göreceğini dile getiriyordu²². Osmanlı-Yunanistan ilişkilerindeki gerginlik Venizelos’un Yunan meclisine dâhil olmasından sonraki süreçte tırmanmaya başlamış; Osmanlı Devleti kendi vatandaşı olan Venizelos’un bu eylemini sert bir şekilde protesto etmişti. Babıâli’nin beklentisi en azından Venizelos’un artık Girit ve Yunanistan arasında bir seçim yapması ve Girit’teki Enosis taleplerini daha fazla iki ülke arasında krize yol açacak şekilde tırmandırmamasıydı. Dolayısıyla Venizelos’a göre bu noktada Giritli milletvekillerini Yunan meclisine kabul etmek Babıâli’yi tahrik etmek ve Yunanistan’ı savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktan başka bir amaca hizmet etmeyecekti. Venizelos’a göre Yunanistan kesinlikle Osmanlı Devleti ile baş edebilecek bir askeri güce sahip değildi.

Gudi darbesini gerçekleştiren askerlerin Venizelos’u Yunanistan’a davet etmelerinin en önemli nedeni 1897 yenilgisinin Yunan siyasi ve toplumsal hayatındaki olumsuz etkilerini sonlandırması ve Megali İdea’nın gerçekleştirilmesi yönünde radikal adımlar atmasıydı. Mevcut koşullarda Yunanistan açısından temel sorun *Megali İdea* konusundaki hayalin oldukça büyük ancak bunu gerçekleştirebilmek için sahip olunan ekonomik ve askeri

²¹ AYE/1911/69/1 “Kritiki Sineleusi””, Konstantinopoli pros UE, AP: 1000, 22 İouanariou 1911; BD, Vol. IX, Part I, No.517, Box-Ironside to Grey, 28 August 1911, s.501.

²² “İ Tourkia dia tin eklogin tou K. Venizelou”, **Embros**, 25 Augustou 1910.

gücün bir o kadar yetersiz olmasıydı. 12 Mayıs 1909'da Grey bunu şu şekilde tanımlayacaktı: “Yunanlılar ağızlarını oldukça geniş açmış bulunmaktadır. Selanik’i ve Güney Arnavutluğu istemektedirler. Ancak Yunanlılar Balkan yarımadasında bulunan milletler arasında savaşçık yetenekleri en zayıf olanıdır”²³. Pangalos’a göre Yunan askeri ve ekonomik gücü 1897 yılındakinden çok da farklı bir durumda değildi. Askeri teçhizatlar oldukça yetersizdi, yeni silahlar satın almak gerekiyordu; ancak para bulunamadığı için bu gerçekleştirilemiyordu. Daha da önemlisi ordu Osmanlı Devleti’ne karşı alınmış olunan yenilginin travmasını hala üzerinden atabilmiş değildi ve manevi olarak adeta bir çöküntü içerisindeydi²⁴. İşte böylesi koşullarda devraldığı Yunanistan’da Venizelos’un öncelikli amacı, belki ondan beklenen demek daha doğru olacaktır, söz konusu hayal ve gerçek arasındaki uçurumu kapatmaktı. Venizelos, Girit meselesi nedeniyle erken bir Osmanlı-Yunan savaşı ile karşılaşmak istemiyordu. Böylesine kritik bir aşamada Osmanlı Devleti ile bir savaşa girmek ve kaybetmek hem Venizelos hem de Yunanistan için büyük bir felaket olabilirdi. Venizelos’un düşüncesinde Girit meselesi iki ülke arasında bir savaş nedeni sayılacağından mümkün olduğunca Babiâli’yi Girit meselesi nedeniyle provoke etmeme ve bu nedenle Girit meselesini “erteleme” yönünde bir siyaset benimsiyordu.

Venizelos Girit meselesine ilişkin böylesine bir siyaset benimserken Yunanistan’da yoğun bir reform programına girişmiş ve kısa bir süre içerisinde sosyal, politik alanlarda köklü değişiklikler²⁵ yapmıştı. Venizelos Fransızların desteğiyle kara ordusunu, İngilizlerin desteğiyle de donanmanın modernizasyonu sağlamayı başarmıştı.²⁶ 1911 yılı Mayıs ayında İngiliz Donanma Misyonu (*British Naval Mission*) Atina’ya gelmiş²⁷ ve Yunanistan’da güçlü bir donanma oluşturulması konusunda önemli girişimlerde bulunmuştu. Bu reform programına paralel olarak dış politikada ise Venizelos tüm enerjisini Megali İdea’yı gerçekleştirebilmek amacıyla Osmanlı Devleti’ne karşı bir Balkan ittifakı kurulmasına harcıyordu. Bu temaslar neticesinde Venizelos, Sırbistan ve Karadağ ile prensip anlaşmasına varmıştı; ancak Bulgaristan ile yapılan görüşmelerde bir türlü istenilen sonuç

²³ BD, Vol. IX, Part I, No.11, Minute by Edward Grey, Constantinople, 12 May 1909.

²⁴ Theodoros Pangalos, a.g.e., s.43-44.

²⁵ John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, **Greece The Modern Sequel, from 1831 to the Present**, New York University Press, New York, 2002, s.283.

²⁶ George B. Leon, **Greece and the Great Powers, 1914-1917**, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1974, s.5; Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1914-1918**, Çev. Örgen Uğurlu, Örgün Kitabevi, İstanbul, 2004, s.193; Nikos Svoronos, **Çağdaş Hellen Tarihini Bakış**, Çev. Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul 1988, s.83.

²⁷ Zisis Fotakis, **Greek Naval Strategy and Policy, 1910-1919**, Routledge, 2005, s.28-32.

alınamıyordu. İlk kez 1911 yılı Mart ayında başlayan temaslarda Yunanistan Osmanlı ordusunun yeniden organizasyonu konusunda duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve bu tam olarak gerçekleşmeden Balkan Devletlerinin bir an önce bir araya gelerek Osmanlı Devletine “ölümcül darbeyi” (*coup de grace*) indirmesi ve Balkan meselesini tümüyle ortadan kaldırması teklifinde bulunmuştu²⁸. San Stefano Anlaşmasındaki kazanımları, buna karşın Berlin anlaşmasındaki kayıpları dikkate alındığında Bulgaristan elbette Osmanlı Devleti’ni Balkanlardan uzaklaştırmak ve özellikle Trakya ve Makedonya’da toprak kazanmak istiyordu. Ancak Bulgaristan Yunanistan’ın yeterince güçlü bir orduya sahip olmadığını düşünmekle birlikte bu amacına ulaşmak için bir Balkan Birliği’ne ihtiyacı olup olmadığı konusunda henüz kesin bir karara varabilmiş değildi.

Trablusgarp Savaşı ve Girit Meselesine Etkisi

29 Eylül 1911’de patlak veren Osmanlı-İtalyan Savaşı²⁹ Atina Hanya ilişkilerinde yeni bir dönem başlattı. Savaşı yakından takip eden Venizelos, Osmanlı Devleti’nin bu savaştan yenik ayrılması halinde Yunanistan açısından Megali İdea’nın gerçekleştirilmesi için büyük bir fırsat ortaya çıkacağına inanıyordu. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Venizelos bu beklentisini dolaylı olarak şu şekilde dile getirmişti. “*Eğer savaş kısa bir süre içerisinde son bulmazsa sorun büyük bir ihtimalle sadece Trablusgarp ile sınırlı kalmayacak fakat Balkan Yarımadası’na da sıçrayacaktır. Eğer bu gerçekleşirse Doğu Sorunu, Avrupa boyutu dikkate alındığında, bir kez ve tümüyle çözüme kavuşturulacaktır*”³⁰. Ancak savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Babıâli’yi Trablusgarp’tan vazgeçmesi konusunda ikna edemeyen İtalya, savaşı Doğu Akdeniz’e taşıma ve Doğu Ege Adaları’nı işgal etme tehdidinde bulunmaya başlamıştı. Gerçekleşmesi halinde bu durum Venizelos’un gelecekte Anadolu’ya yönelik yayılmacı planlarının tehlikeye girmesi anlamına geliyordu. Ancak Venizelos mevcut koşullarda Yunanistan’ın İtalya’nın bu girişimi konusunda doğrudan bir taraf olmasının doğru olmadığına inanıyordu. Amacı Büyük Güçler, özellikle de İngiltere ile birlikte hareket etmektir.

²⁸ Richard Cooper Hall, **The Crisis in Bulgarian Foreign Policy, 1911-1913**, Unpublished PhD thesis, The Ohio State University, 1986, s.17-34.

²⁹ Trablusgarp Savaşı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

³⁰ Philip John Carabott, **The Dodecanese Question 1912-1924**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 1991, London, s.51.

Nasıl Venizelos savaşı Megali İdea için büyük bir fırsat olarak görmüşse benzer bir şekilde Girit'teki isyancılar savaşı Enosis'in bir an önce ilan edilmesi ve Girit'teki milletvekillerinin Atina'daki meclise gitmeleri konusunda bir oldu-bitti (*fait accompli*) yaratılması konusunda bir fırsat olarak görmüştü. Ancak Venizelos'un benimsemiş olduğu bekle-gör siyaseti isyancılar nezdinde hiçbir şekilde kabul görmüyordu. Osmanlı-İtalyan Savaşı'nın Girit'in kaderini belirleyeceğine inanan isyancılara göre iki taraf arasında ortaya çıkacak bir çözümde Girit meselesinin de kesin olarak yer almasını ve Girit'in Yunanistan'a bağlanması meselesinin de görüşülmesi gerektiğine inanıyordu. Bu konuda Büyük Devletlere gereken baskı yapılmazsa ortaya çıkacak bir çözümde komite, Osmanlı-İtalyan Savaşı'nın sonlandırılması noktasında Büyük Devletlerin Girit meselesinde İstanbul'daki ticari çıkarları nedeniyle Babıâli'ye "yaranmak" ve bölgedeki "statükoyu" korumak adına Babıâli'nin istediği bir çözüme razı gelebileceğini ve Girit'teki talepleri görmezden gelebileceğini düşünüyordu. Bu nedenle komite Venizelos'un düşüncesinin aksine Giritli milletvekillerini bir an önce meclise göndermek ve ilhak kararını gerçekleştirmek istiyordu³¹. Kısacası isyancılar mevcut koşulların "ayağa kalkmak ve bir şeyler yapmak" için en ideal zaman olduğuna inanıyordu.

Bu amaçla Kasım ayı başından itibaren Atina'ya gönderilecek milletvekillerinin belirlenmesi konusundaki çalışmalarına hız kazandıran isyancılar, Venizelos üzerindeki baskıyı artırmaya başladı. Yunanistan'ın Hanya temsilcisi Ragavis, 7 Kasım 1911'de Dışişlerine gönderdiği telgrafta isyancıların gerçekleştirdikleri toplantı sonunda Atina'ya milletvekili gönderilmesi, karşı gelinmesi halinde ise Girit'te büyük çaplı bir silahlı gösteri yapılması konusunda görüş birliğine varıldığını yazacaktı³². Diğer taraftan Yunanistan'da muhalefet ve Venizelos karşıtı basın Venizelos ve Osmanlı Devleti arasında bazı gizli görüşmelerde bulunulduğunu ve bu görüşmeler sonunda iki tarafın Girit'teki statükonun on yıllığına devam ettirilmesi ve Girit milletvekillerinin hiçbir şekilde Yunan meclisine kabul edilmemesi konusunda uzlaşmaya varıldığı iddiasında bulunmuştu³³. Girit'teki isyancıların açık tehdidi ve muhalefetin iddiası Venizelos Hükümetini zor durumda bıraktı. 23 Kasım'da mecliste yaptığı konuşmada Osmanlı Devleti ile bir anlaşmaya varıldığı yönündeki iddiaları yalanlarken

³¹ Kiriks, 21 Novembriou 1911.

³² AYE/1912/69 (1), "Kritiki Sinelefsi", Ragavi pros UE, AP: 34863, 7 Novembriou 1912. Ragavis ayrıca bu gelişmeden haberdar olan İngiltere "adanın her an işgal edilebileceği kaygısı yaratmak için" Hanya'ya bir savaş gemisi gönderdiğini, İngiliz askerlerin bölgede arama yaptığını rapor edecekti.

³³ Kiriks, 28 Novembriou 1911; "Serious Situation in Crete", *The Manchester Guardian*, 24 November 1911, s.9.

muhalefeti Giritli milletvekillerini ülkenin selameti için sakinleştirmek ve Yunan meclisine gelmelerine engel olmak yerine provoke etme konusunda sistematik bir şekilde ellerinden geleni yapmakla itham etti. Venizelos’a göre muhalefet bu milletvekillerini cesaretlendirerek sadece durumu oldukça kötü bir noktaya taşımakla kalmayıp gerek Girit gerekse Yunanistan’ın hayallerini denizin dibine gömüyorlardı. Konuşmasında ayrıca Giritlilerin halkı silahlı direnişe çağırmasını sert bir dille eleştiren Venizelos şunları dile getirdi:

“Girit halkının Büyük Devletlerin Girit Sorunu’na uygun bir çözüm bulma konusunda gecikmiş olmasından kaynaklanan memnuniyetsizliği onları birtakım kararlar almaya sevk etmiştir. Girit Meclisi’nde bazı milletvekilleri Büyük Devletler memorandumlar göndererek diplomatik yollar üzerinden bir takım girişimlerde bulunmuşlar ancak meclisin en aşırı kanadını temsil eden bazı milletvekilleri ise en iyi yolun Yunan parlamentosuna dahil olarak gerek Büyük Güçleri gerekse Yunanistan’ı soruna kesin bir çözüm bulunması yönünde baskı altına almak olduğu kanaatine varmışlardır. Söz konusu bu karar Yunan Hükümetini şöyle bir ikileme bıraktı: Milletvekillerinin meclise dahil olmalarına izin vermeyerek içeride siyasi bir krize neden olmak ya da buna izin vererek ülkeyi Osmanlı Devleti ile savaşa sokmak. Yunan Hükümeti’nin yalnızca bir amacı vardır; İstikrarlı ve barışçıl bir siyaset izlemek ve bu süreçte ordunun yeniden organizasyonunu ve ülkenin kalkınmasını sağlamak. Kendilerine açık bir şekilde amacımızın ülkeyi hiçbir şekilde istemediğimiz bir savaşa sokarak ve halihazırda ekonomik olarak sağlam temelleri bulunmayan ülkemize yeni ekonomik sorunlar açma riskini göze alarak Yunan halkına ihanet etmek niyetinde olmadığımızı beyan ettik. Ayrıca kendilerine özgür bir ülke olan ve şimdiye kadar olan süreçte Girit için çok önemli fedakârlıklar yapmış olan Yunanistan’a görüşlerini şantaj yaparak kabul ettirmelerinin hiçbir şekilde mümkün olmadığını belirttik. Silahlı bir gösteri yapılmasına yönelik alınan karar Yunanistan’ın sorunları barışçıl ve sükûnetle çözüme kavuşturma siyasetine uymamaktadır. Eğer kendilerini Yunan parlamentosuna kabul edersek bu ülke için bir felaket demektir. “

Venizelos’un meclisteki bu sözleri iki taraf arasındaki anlaşmazlık ve gerginliğin daha da tırmanmasına yol açtı. İsyancılara (ve Yunanistan’daki muhalefete) göre bu ifadeleriyle Venizelos açık bir şekilde “Giritli kardeşlerini” önemsemediğini ortaya koymuş, Yunan parlamentosu Giritlilerin milli maneviyatına karşı durmuş ve alınan kararla Giritli milletvekilleri yüzüstü bırakılmıştı. Dahası bu sözleriyle Venizelos “Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’ın Girit meselesiyle ilgilenmemesi gerektiği”

yönündeki tezini desteklemiş oluyordu. Benzer eleştiriler Anti-Venizelist basında da sıklıkla yer alıyordu. Örneğin *Lefka Ori* gazetesi Venizelos'u rüyalarında devrimlerin hayalini görmek ancak bu hayali gerçeğe dönüştürmek için girişimlerde bulunan devrimcilere hiçbir şekilde destek olmamak, bu konuda abartılı ve gereksiz bir kaygıya sahip olmakla itham edecekti. Venizelos'un sürekli olarak iç ve dış tehditlerden söz ederek durumu geçiştirmeye çalıştığını ve gerek Yunan gerekse Girit halkına samimi davranmadığını öne süren gazete ayrıca Venizelos'u Girit'i değil fakat kendi siyasi kariyerini düşünerek kendi yurttaşlarına ihanet etmekte suçlayacaktı³⁴. Yunan *Skrip* gazetesine göre ise Venizelos'un mecliste sarf etmiş olduğu sözler halk nezdinde hiçbir şekilde karşılık bulmuyordu. Gazeteye göre Giritliler, hiçbir zaman milli menfaatleri tehlikeye atacak bir eylemde bulunmamış aksine büyük bir fedakârlık örneği göstermişti; bu mesele Venizelos'un kaygılandığı üzere Osmanlı Devleti'ni ilgilendirmiyordu; meselenin Avrupa ile Giritliler arasında çözüme kavuşturulması gerekiyordu³⁵. Gazete ayrıca milli davaya ihanet etmekteki kararlılığını sürdürmesi halinde Venizelos'un istifa etmesi gerektiğini dile getirecekti³⁶. Diğer taraftan Venizelos yanlısı basın ise bu konuda daha temkinliydi. Girit'te yayın yapan *Kiriks* gazetesi isyancıların Osmanlı-İtalyan savaşını avantaja çevirme düşüncelerinin büyük bir yanılğı olduğunu ve mevcut koşullarda milletvekillerinin Atina'ya gelme girişimlerinin sadece Yunanistan ve Girit'i değil aynı zamanda Anadolu'da yaşayan Rumları da büyük bir tehlikeye attığını dile getirecekti³⁷. Gazeteye göre ayrıca böylesi bir yaklaşımın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilere büyük bir zarar verdiğini, hâlihazırda Trablusgarp'ta İtalya ile savaşmakta olan ve "zaten kaybetmekte olan" Babîâli'nin Girit meselesi nedeniyle Yunanistan ile savaşa girmekten çekilmeyeceklerini dile getirecekti. Böylesi bir durum gerçekleşmese dahi isyancıların bu eylemi Girit'in Avrupalı güçler tarafından işgaliyle sonuçlanabilirdi. Bu durumda yapılması gereken gerek Babîâli gerekse Büyük Güçleri tahrik edecek bir eylemden şiddetle kaçınmak ve "doğru zamanı" beklemektir³⁸. Venizelos yanlısı bir başka gazete *Nea Erevma* gerek Atina gerekse Girit'te Venizelos karşıtı basın ve muhalefetin meselenin önemini hiçbir şekilde idrak edemediğini Venizelos'un milletvekillerinin Yunan meclisine dâhil olmasına izin vermeyerek ne kadar önemli bir krize

³⁴ "Politiki Radiourgias kai anilikrinias", *Lefki Ori*, 30 Novembriou 1911; *Lefki Ori*, 23 Novembriou 1911; *Lefki Ori*, 16 Novembriou 1911.

³⁵ Psifismata tou laou kata ton Diloseon tou K. Venizelou", *Skrip*, 1 Dekembriou 1911.

³⁶ "Ta Psifismata ton sintehnion, pos krinoun tas diloseis tou K. Venizelou" *Skrip*, 28 Novembriou 1911, s.4.

³⁷ *Kiriks*, 28 Novembriou 1911.

³⁸ *Kiriks*, 21 Novembriou 1911.

engel olduğunu anlayamadığını dile getirecekti. Gazete ayrıca Venizelos’un böylesi bir eyleme izin verilmesi halinde “bunun Osmanlı Devleti ile bir savaşa yol açacağı ve ülkenin güvenliğini büyük bir riske sokacağı” sözlerinin hiçbir şekilde yabana atılmaması gerektiğini sürecekti. Gazete son olarak muhalefet ve Venizelos karşıtı basın tek amacının bu meseleyi Venizelos’u ortadan kaldırmak için bir araç olarak kullanmak olduğunu belirtecekti³⁹. 24 Kasım’da Yunan *Embros* gazetesi, muhalefetin Venizelos’u zor durumda bırakmak için Giritli milletvekillerinin meclise katılma taleplerine destek verdiğini ve bunu yaparak “yangına körükle” gittiği eleştirisinde bulunacaktı.

Venizelos’un bu konuşmasının isyancılar nezdinde yarattığı huzursuzluk kısa bir süre içerisinde adada tansiyonun yeniden yükselmesine yol açtı. Ada genelinde ortaya çıkan çatışmalar nedeniyle yeni bir kaotik atmosfer ortaya çıkarken bir kez daha Büyük Güçlerin adaya askeri müdahalesi gündeme geldi⁴⁰. Osmanlı Devleti Büyük Devletlere yaptığı çağrıda olası bir huzursuzluk durumunda adaya askeri olarak müdahalede bulunma sözü verildiğini hatırlattı ve bu sözün bir an önce yerine getirilmesini talep etti⁴¹. Venizelos tam bir çıkmazın içerisindeydi. Giritli milletvekillerini Yunan parlamentosuna kabul etmesi halinde Osmanlı Devleti ile savaş kaçınılmaz olacak, diğer taraftan bunu kabul etmemesi halinde Enosis’i istememekle itham edilecek ve davasına ihanet eden bir hain olarak görülecekti. Bu koşullarda önceliğini adanın yeniden Büyük Güçler tarafından işgal edilmemesi olarak belirleyen Venizelos isyancıları kararlarından ve adadaki eylemlerinden vazgeçirmek için yoğun bir diplomatik süreç başlatma kararı aldı. Aralık ayı başında Ragavis’e gönderdiği talimatta Venizelos, *İhtilal Komitesinin* önderleri olan Hacımihalıs Giannaris ve Micheldakis görüşerek onlara durumun ne denli kritik olduğunu açıklamasını, meclise gelmeleri halinde kesinlikle bir Osmanlı-Yunan savaşının çıkmasına yol açacaklarını net bir dille ifade etmesini istedi. Venizelos ayrıca Girit’te bir İhtilal Hükümeti’nin varlığının adanın Büyük Güçler tarafından işgal edilmesine bir davetiye olduğunu ve böylesi bir olayın gerçekleşmesi halinde bunun her iki taraf için de bir felaket olacağını ve kendisinin bunu hiçbir şekilde kabul etmediğini aktarmasını istedi. Venizelos’a göre bunun yerine altı kişiden oluşan bir komite tayin edilebilir ve bu komite Avrupa’ya gidebilir ve burada Büyük Güçlere verecekleri bir memorandumla Enosis talebinde bulunabilirdi⁴².

³⁹ *Nea Erevna*, 1 Dekembriou 1911.

⁴⁰ “Widespread Unrest”, *The Scotsman*, 24 November 1911, s.7.

⁴¹ “Turkey: The Situation in Crete”, *The Scotsman*, 27 November 1911, s.8.

⁴² “Ai Perissoteri den einai Efthetai”, *Skrip*, 11 Dekembriou 1911, s.4.

Bu sözlerden de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere Venizelos Enosis'e karşı durmuyor, aksine bu konuda Giritlilere Büyük Devletleri ikna edebilecek alternatif yöntemler sunuyordu. Venizelos yalnızca Enosis'in gerçekleşmesi için şimdilik uygun zaman olmadığını dile getiriyor ve isyancıları "sabırlı" olmaya davet ediyordu. Ancak isyancıların tavsiyeye değil eyleme ihtiyacı vardı⁴³. 6 Aralık'ta Atina'ya gönderdiği telgrafta Ragavis komitenin "belirlenen milletvekillerinin Yunan meclisine kabul edilmemesi halinde bunu Yunanistan'ın Girit meselesine tümüyle son verdiği ve kesin olarak mevcut statükonun devamından yana bir siyaset izlemeye karar verdiği şeklinde değerlendireceğini" dile getirdiğini belirtecek ve ekleyecekti: "*İhtilal Hükümeti ve Yunanistan'a gidecek milletvekilleri hâlihazırda kararını vermiştir ve hiçbir şekilde geri adım atmak niyetinde değildir*"⁴⁴.

10 Aralık'ta Hanya'da Girit'in farklı bölgelerinden milletvekillerinin katılımıyla yapılan toplantıda Atina'ya gönderilmesi planlanan 25 isim belirlendi⁴⁵. Yunanistan'da ise Venizelos Hükümeti bu milletvekillerinin Atina'ya ulaşmasını engelleme konusunda kararlıydı. Bu amaçla Girit'ten gelecek tüm gemilerin Pire limanına gelmesine engel olunması ve bu gemilerin Pire yakınlarındaki Melos adasında beş gün boyunca karantina altında tutulması kararı alındı. Hükümet ayrıca yaptığı açıklamada silahlı Giritlilerin taşınması olayını bir korsanlık eylemi olarak sayacağı ve buna uygun bir şekilde cezalandıracağı uyarısında bulunacaktı. Ayrıca Büyük Devletlerle yapılan temaslarda geminin engellenmesi konusunda talepte bulunulacaktı. Tüm bu önlemlere rağmen bir şekilde milletvekillerinin Atina'ya ulaşması halinde ise son çare olarak meclis kapatılacaktı⁴⁶.

Venizelos'un tüm engelleme girişimlerine karşın belirlenen milletvekilleri 15 Aralık'ta Hanya limanından Gudi adlı gemiyle yola çıktı⁴⁷. Ancak kısa bir süre sonra Gudi, Fransa'ya ait bir savaş gemisi (*Edgar Quinet*) tarafından durduruldu. Bu gemiye bindirilen milletvekilleri Suda Körfezine götürüldü ve Yunan Meclisi çalışmalarını devam ettirdiği 20 gün boyunca milletvekilleri burada tutuldu. Milletvekillerinin tutuklanması Atina-Hanya arasındaki gerginliği ve karşılıklı restleşmeyi daha da tırmandırdı. Milletvekilleri Atina'ya gidebilmek için tüm imkânları

⁴³ AYE/1911/69/1 "Kritiki Sineleusi", Ragavis pros UE , Telegram No Belirtilmemiş, 6 Dekembriou 1912.

⁴⁴ "Ai Perissoteri den einai Efhetai", **Skrip**, 11 Dekembriou 1911, s.4.

⁴⁵ "I Simerini Sinedriaseis tis Sinelepseos", **Eleftero Vima**, 11 Dekembriou; "I Epanastaseis, I seinelevseis, I sinedriaseis A", **Nea Erevna**, 12 Dekembriou 1911.

⁴⁶ "Venizelos and the Cretan Deputies", **The Times**, 7 December 1911, s.8.

⁴⁷ AYE/1911/69/1 "Kritiki Sineleusi", Ragavis pros UE , AP: 33527, 15 Dekembriou 1911.

zorlamaya devam ettiler. 21 Aralık'ta Ragavis, Dışişlerine gönderdiği telgrafta seçilen milletvekillerinden on kişinin Avusturya'ya ait bir gemiye binmeye çalıştığını ancak gümrükten geçmelerine ve gemiye binmelerine izin verilmediğini dile getirecekti⁴⁸. 25 Aralık'ta bir başka telgrafında Ragavis milletvekillerinin Pire değil Atina'nın diğer limanlarına gelmek üzere planlar yaptıklarını ancak maddi sıkıntılardan dolayı bunu gerçekleştiremediklerini dile getirecekti⁴⁹. Bu gelişmeler, Venizelos Hükümeti nezdinde yeni bir panik havasının ortaya çıkmasına yol açtı⁵⁰. Hükümetin emriyle asker ve donanma alarma geçirildi. *Skrip* gazetesinin haberine göre Atina'ya çıkan tüm yollar kapatıldı, Pire limanı civarında gemiler devriye gezmeye başladı, Akropol'ün etrafı dahi jandarmalarla çevrilirken şüpheli görülen herkes tutuklandı. Venizelos ayrıca mecliste yaptığı konuşmada hükümetin her türlü yola başvurarak milletvekillerinin meclise katılmasına engel olma konusundaki kararlılığını devam ettirdiğini dile getirdi. Bunun yanında Yunanistan'ın eski Başbakanlarından Dragoumis yaptığı konuşmada komitenin almış olduğu kararı “zamansız bir karar” olarak değerlendirecek ve Giritlileri sabırlı olmaya davet edecekti. Dragoumis ayrıca Girit meselesinde bir önceki yıla göre ciddi bir mesafe kaydedildiğini, sabırlı davranılmaması halinde Koruyucu Güçlerin (*Protecting Powers*) desteğinin kaybedilmesine yol açabileceğini ve milli hedeflere ancak Yunanistan ve Girit'in akıllı bir siyaset benimsemesi halinde ulaşılacağını dile getirecekti⁵¹.

Gelişmeler aynı zamanda İngiltere ve Fransa'yı da harekete geçirmişti. İsyancıların Girit'in geleceğine ilişkin “derhal karar” alınması talebi, Büyük Güçler nezdinde tepki toplamaya devam ediyordu. 2 Ocak'ta Yunanistan'ın Paris Büyükelçisi Romanos, Atina'ya gönderdiği telgrafta Fransa'ya ait bir savaş gemisinin acil olarak Hanya'ya gönderilmesine karar verildiğini belirtecekti⁵². Özellikle İngiltere mevcut koşullarda Girit'teki meselenin (ki İngiliz Dışişlerine göre bu dönemin sorunları arasında belki de en küçük olanıydı) Akdeniz'deki statükoyu etkilemesine ve genel barışı tehdit etmesine hiçbir şekilde müsaade etmek niyetinde değildi⁵³. Girit'te isyancılar sessiz kalmaya devam etmeliydi⁵⁴. Girit meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti'nin kendisini daha fazla baskı altında hissetmesi bölgenin büyük bir

⁴⁸ AYE/1911/69/1 “Kritiki Sineleusi”, Ragavis pros UE , AP: 33357, 21 Dekembriou 1911.

⁴⁹ AYE/1911/69/1 “Kritiki Sineleusi”, Ragavis pros UE , AP: 34274, 25 Dekembriou 1911.

⁵⁰ “Sineheia tou Kivernitikou tou Panikou”, *Skrip*, 11 Dekembriou 1911.

⁵¹ “Greece and the Cretan Question” *The Times*, 23 December 1911, s.5.

⁵² AYE/1911/69/1 “Kritiki Sineleusi”, Romanos pros UE , AP: 34369, 12 Iouanariou 1912.

⁵³ DBPO, Vol. 9i, “Memorandum on the effect of a British Evacuation of the Mediterranean on Questions of Foreign Policy”, No.386, Foreign Office, May 8, 1912.

⁵⁴ DBPO, Vol. 9i, Sir Edward Grey to Sir G. Lowther, No. 432. Foreign Office, July 4, 1912.

tehdit altına girmesiyle sonuçlanabilirdi⁵⁵. Büyük Güçlerin bu tutumu, Girit'in işgal edileceği kaygısını Venizelos'un daha da güçlü bir şekilde hissetmesine neden oldu. Yunanistan'da seçimlere sadece birkaç ay kaldığı bir atmosferde, Girit'in işgali muhalefete propaganda imkânı tanyabilir ve seçim sonuçları üzerinde büyük bir etki yaratabilirdi.

Bu nedenle isyancıları dizginleyebilmek ve Atina-Hanya arasındaki tansiyonu düşürebilmek amacıyla Venizelos bir kez daha diplomatik girişimlerde bulunma kararı aldı. Üstelik bu kez radikal bir karar alarak Girit'te, Venizelos yanlısı olan ve *İhtilal Komitesine* dâhil olmayan milletvekillerinin⁵⁶ hâlihazırda etkisini neredeyse tümüyle yitirmiş olan İcra Komitesi'nin faaliyetlerini sürdürmesi koşuluyla bu komiteye katılmalarına izin verdi⁵⁷. 12 Ocak'ta Ragavis aracılığıyla isyancılara gönderdiği mesajında Venizelos, "Büyük Devletlerin Girit meselesine ilişkin artık konuşmak dahi istemediklerini ve bu meseleden oldukça rahatsız olduklarını", "düzeni" sağlamak amacıyla her an adayı işgal edebilecekleri ve bu nedenle mevcut koşullarda Büyük Güçleri rahatsız edecek bir eylemden kaçınmalarını talep etti. Venizelos komiteye katılacak milletvekillerine gönderdiği mesajında ise isyancıların uzun bir süredir durumun ne kadar kritik olduğu konusunda Yunanistan'ın tavsiyelerini ve uyarılarını dikkate almadığını dile getirdi. Venizelos bu nedenle kişisel olarak kendisinin büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını ve dâhil olacakları komitede mümkün olduğunca "doğru düşünceleri" temsil etmeleri, adadaki sükûnetin sağlanması konusunda çalışmalarda bulunmaları ve devrime yönelik en azından Yunanistan'daki seçimler tamamlanıncaya kadar "şimdilik" herhangi bir adım atılmamasının sağlanması talebinde bulundu⁵⁸.

Venizelos'un bu ifadelerinden bir kez daha milletvekillerinin Atina parlamentosuna katılma isteklerini mevcut koşullarda olmamak koşuluyla prensip olarak kabul ettiği anlaşılıyor. Nitekim Venizelos'un bu tutumu isyancılar tarafından büyük bir zafer olarak görülmüş ve özellikle Anti-Venizelist basın tarafından adeta bir propagandaya dönüştürülmüştü. Basında Venizelos'un Hanya belediye başkanına aslında Girit'teki devrimi desteklediği yönünde bir açıklama yaptığı yazılmıştı. Bu konuda Büyük Devletler ve Osmanlı Devleti'nin tepkisine maruz kalmamak amacıyla Venizelos açıklama yapmak zorunda kalmış ve 12 Ocak'ta Ragavis

⁵⁵ DBPO, Vol. 9i, Sir F. Bertie to Sir Edward Grey, No. 671, Paris, 29 August 1912.

⁵⁶ Bu milletvekilleri Venizelos'un direktifiyle özellikle İhtilal Komitesine dâhil olmamıştı.

⁵⁷ 1908 yılından itibaren isyancılar Girit İcra Komitesi'nin kontrolünü neredeyse tümüyle kontrol altına almayı başarmıştı. Bkz. "Revolutionary Movement in Crete", *The Times*, 10 January 1912, s.5.

⁵⁸ AYE/1911/69/1 "Kritiki Sineleusi", Venizelos pros Ragavis , AP: 563, 12 Iouanariou 1912.

aracılığıyla isyancılara gönderdiği mesajında “*Hiç kimseye bilhassa Hanya’nın belediye başkanına “Girit’te bir devrimden yana olduğum ve bu devrimin Yunanistan’a Enosis konusunda yardımcı olacağı yönünde bir açıklamada bulunmadım. Bu konudaki fikrimi açık bir şekilde defaten beyan etmiş bulunuyorum*”⁵⁹.

Atina ve Hanya arasında “geçici bir uzlaşma” sağlanmıştı; ancak Büyük Güçlerin adaya müdahalesi ihtimali henüz tam olarak ortadan kalkmamıştı. Bunun nedeni Müslümanlara yönelik baskı ve şiddetin artmaya başlamasıydı. İhtilal komitesi adadaki Müslüman görevlilerin Yunan Kralı’na sadakatlerini bildiren yemini icra etme zorunluluğu getirirken⁶⁰ Müslümanlara yönelik bazı katliamlar gerçekleştirilmişti. Şubat ayı başında Girit’in kuzeyinde bulunan Retima bölgesinde, 25 Şubat’ta ise Hanya yakınlarındaki Kurtomado’da birkaç Müslüman öldürülmüştü⁶¹. Mart ayı başında ise Hanya’da bir Müslüman öldürülmüştü⁶². Büyük Güçlerin temel kaygısı Girit’teki huzursuzluğun ve Müslümanlara yönelik giderek artmaya başlayan şiddetin Balkanlara sıçrama olasılığıydı⁶³. Hâlihazırda İtalya’nın savaşı Ege’ye taşıma yönündeki girişimleri, Rusya ve İtalya’nın boğazlara yönelik ortak bir operasyon gerçekleştireceğine yönelik söylentiler⁶⁴ Balkanlarda statükoyu ciddi anlamda sarsmıştı. Girit meselesinin tırmandıracağı gerginlik beklenmedik bir Osmanlı-Yunan Savaşı ile sonuçlanabilir, bu durum ise genel bir savaşa yol açabilirdi. Bu nedenle adayı denetim altına almak için birlik gönderilmesi özellikle İngiltere ve Fransa tarafından masaya yatırıldı. Ancak yapılan değerlendirmelerin ardından bunun mevcut durumu daha da kötüye taşıyabileceği sonucuna varıldı. Öncelikle kısa bir süre sonra (24 Mart’ta) Atina’da seçimler yapılacaktı. Yaklaşan seçimler öncesinde eğer ada işgal edilirse muhalefetin Venizelos’a yönelik itibarsızlaştırma ve onun Girit siyasetinin başarısız olduğu yönünde propaganda girişimlerine destek olunabilirdi⁶⁵. İşte bu nedenlerden ötürü adaya müdahale etmekten vazgeçmek durumunda kalan Büyük Güçler, Girit’te isyancılara gözdağı vermek için Suda Körfezinde bulunan Fransız savaş gemisine destek olması için iki savaş gemisinin daha

⁵⁹ AYE/1911/69/1 “Kritiki Sineleusi”, Venizelos pros Ragavis , AP: 563, 12 Iouanariou 1912.

⁶⁰ “Attitude of the Powers”, **The Times**, 13 March 1912, s.5

⁶¹ “Murders of Cretan Muslims: A Riot in Canea”, **The Times**, 26 February 1912, s.5.

⁶² “Attacks on Muslims in Crete”, **The Guardian**, 4 March 1912, s.8; Manos Perakis, “Muslim Exodus and Land redistribution in Autonomous Crete (1898-1913), *Mediterranean Historical Review*, Vol. 26, No.2, December 2011, 135-150.

⁶³ “Imperial and Foreign Intelligence: Mediation in the War”, **The Times**, 29 February 1912, s.5.

⁶⁴ “War Clouds in the Near East”, **The Economist**, 23 March 1912, s.626.

⁶⁵ “The Powers and Cretan Unrest”, **The Times**, 29 February 1912, s.8.

(Waldeck-Rousseau ve Ernest Renan) bölgeye gönderilmesine karar verdi⁶⁶. Ayrıca isyancılara gönderilen uyarıda Müslümanlara yönelik kötü muamelenin devam etmesi halinde adaya bir operasyon düzenlenebileceği tehdidinde bulundu⁶⁷.

Nihayet 24 Mart'ta Yunanistan'da seçimler yapıldı ve Venizelos'un zaferiyle neticelendi. Seçim sonrası süreçte Venizelos, tüm dikkatini bir Bulgar-Yunan anlaşmasının gerçekleştirilmesi, böylece Balkan İttifakının tamamlanarak Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçilmesi üzerine yoğunlaştırmak isterken isyancılar artık milletvekillerinin Atina'ya kabul edilmesi zamanının geldiğine inanıyordu⁶⁸. Nitekim Yunanistan'da seçimlerin yapıldığı gün komite adada bulunan tüm siyasal partilerden 69 milletvekili belirlemiş ve bunlardan bazılarını Girit'i temsil etmek üzere Atina'ya göndermeye karar vermişti⁶⁹. Ragavis 18 Nisan'da Dışişlerine gönderdiği telgrafta Goudi gemisinin milletvekillerini Pire'ye götürmek için hazırlıklarda bulunduğunu, 24 Nisan'da gönderdiği bir başka telgrafta ise ayrılma tarihi olarak İhtilal Komitesinin 28 Nisan'ı belirlediğini dile getirdi⁷⁰.

Bir kez daha 15 Aralık ve öncesinde yaşanan hadiselerin bir benzeri yaşandı. Venizelos buna hiçbir şekilde izin verilmeyeceğini açıklarken isyancılar kararlarından dönmek niyetinde olmadığını dile getiriyorlardı. *Skrip* gazetesi Hükümeti Girit meselesi ile baş edememekle, Venizelos'u

⁶⁶ "Measures by the Powers" **The Times**, 29 February 1912, s.8.

⁶⁷ "Crete Warned by the Powers", **The Guardian**, 28 February 1912, s.9; "The Power's Threat to Crete", **The Manchester Guardian**, 29 February 1912, s.14.

⁶⁸ Osmanlı-İtalyan Savaşı özellikle Osmanlı toprakları üzerine planları olan Bulgaristan ve Yunanistan'ı alarına geçirmişti. Elbette Osmanlı Devleti'nin bu savaşla güçsüz bir hale gelmesi Balkan Devletleri için olumlu bir gelişmeydi ancak bu devletler İtalya'nın "daha fazlasını" alabileceğinden endişe ediyordu. Her ne kadar bu iki devlet özellikle de Makedonya konusunda benzer taleplerle birbirlerine rakip olsalar da savaş nedeniyle Osmanlı Devleti'nin zafiyetini fırsata dönüştürmek istiyordu. Ayrıca bu devletler İtalya'nın kendi yayılma alanlarına ilişkin gizli planları olduğundan endişe ediyordu. Bu nedenle Venizelos İki ülke arasındaki görüş ayrılıklarının sonlandırılması amacıyla seçim sonrası büyük bir çaba içerisine girmişti. Nihayet bu görüşmeler On iki Adaların işgalinden yaklaşık bir hafta sonra 29 Mayıs'ta iki ülke arasında bir ittifak anlaşmasının imzalanması ile sonuçlanacaktı. BD, Vol. IX, Part I, No.567, H. Bax-Ironside to A. Nicolson, Sofia, 8 April 1912; Dakin Douglas, "The Diplomacy of the Great Powers and the Balkan States 1908-1914", **Balkan Studies**, s. 16/2, Thessaloniki, 1975, s.338; Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki yakınlaşma ve imzalanan anlaşmanın ayrıntıları için bkz. Konstantinou Svouloupoulou, **I Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, Ekdoseis Bibliopolion tis Estias, Tetarti Ekdosi, Athina, 1993, s.70-78.

⁶⁹ "The Cretan Annexation Movement: Deputies ordered to Athens", **The Times**, 25 March 1912, s.5.

⁷⁰ AYE/1912/A/6, "Kritiko Zitima", Ragavi pros UE , AP: 10742, 24 Aprilou 1912.

milli değil kendi çıkarlarını düşünmek, sorunu Büyük Devletlerin polisliğine terk etmek ve Giritli milletvekilleri ve Girit halkına şantaj yapmakla itham etti⁷¹. Bu kez tartışmalara dahil olan Kral, 26 Nisan’da Alman *İmerisia tou Verolino* gazetesine verdiği röportajda Osmanlı Devleti’nin sürekli olarak Yunanistan’ı ve Giritlileri provoke etmekle itham ettiğini ve Yunanistan’a savaş açmakla tehdit ettiğini, Yunanistan’ın yeniden organizasyonu için savaşa değil barışa ihtiyaç duyduğunu, Giritli milletvekillerinin Atina’ya gelme ısrarının bu siyaseti büyük bir tehlikeye soktuğunu dile getirdi. Kral ayrıca sorunun çözümünün Büyük Güçlere bağlı olduğunu bu nedenle bu devletlerin desteğinin alınabilmesi için mevcut koşullarda “sessiz” kalınması gerektiğini dile getirdi⁷². Kralın başvurusu üzerine Büyük Devletler bir kez daha adaya müdahale etmekle tehdit ederken⁷³ Osmanlı Devleti benzer bir şekilde milletvekillerinin meclise kabul edilmesini savaş ilanı olarak değerlendireceğini beyan ediyordu.

Milletvekilleri Atina’ya gitmek için hazırlıklarını devam ettirirken Venizelos Hükümeti Atina’da radikal önlemler alıyordu. Atina’da Girit’teki harekâtı destekleyenlerin bir kaosa yol açabileceği endişesiyle öncelikle taşradan merkeze askeri birlikler sevk edildi; Dışişleri Bakanlığı tarafından kendilerine yolcu taşıma izni verilen gemicilerin Girit’ten Pire’ye yolcu taşımaları yasaklandı, hatta yabancı hatlar dahi bu uygulamaya tabi tutuldu⁷⁴. Ayrıca Yunan Meclisi Başkanı, Tsirimokos, Ragavis’e gönderdiği telgrafta Yunan meclisinin geçici bir süreliğine tatil edildiğini dolayısıyla meclis kapalı olduğu için buraya gelmelerinin bir anlamı olmadığını isyancılara belirtmesini istemişti⁷⁵. Diğer taraftan bu girişimi önlemek için İngiltere ve Fransa adeta bir seferberlik başlatmıştı. Bölgeye İngiliz ve Fransız savaş gemileri gönderildi⁷⁶. 28 Nisan’da Atina’ya gönderdiği telgrafta Ragavis, İngiltere’nin bölgeye gönderilen savaş gemisine, koşullar ne olursa olsun geminin Atina’ya gitmesine engel olma hatta milletvekillerinin karşı gelmesi halinde gerekirse “sahte kurşunlar kullanarak” gemiye taciz atışı atmasını dahi emrettiğini belirtecekti⁷⁷. Sonuçta planlandığı üzere 28 Nisan’da 20 milletvekilini taşıyan Goudi, Pire limanına doğru yola çıktı⁷⁸. Atina’ya yolculuk bu kez bir İngiliz savaş gemisi (Hampshire) tarafından engellendi.

⁷¹ “Apeiles kai Ekviaseis: Apeile kai ekbiaseis pros parembodisin ton Kriton”, **Skrip**, 26 Apriliou 1912.

⁷² “Sovaratatai diloseis tou Vasileos”, **Embros**, 26 Apriliou 1912.

⁷³ “Imperial and Foreign Intelligence: The Cretan Problem”, **The Times**, 25 April 1912, s.5.

⁷⁴ “The Cretan Problem: Powers and Reoccupation”, **The Times**, 25 April 1912, s.5.

⁷⁵ AYE/1912/A/6, “Kritiko Zitima”, Ragavi pros UE , AP: 11158, 29 Apriliou 1912.

⁷⁶ AYE/1912/A/6, “Kritiko Zitima”, Ragavi pros UE , AP: 10477, 18 Apriliou 1912.

⁷⁷ AYE/1912/A/6, “Kritiko Zitima”, Ragavi pros UE , AP: 11079, 28 Apriliou 1912.

⁷⁸ AYE/1912/A/6, “Kritiko Zitima”, Ragavi pros UE , AP: 11164, 28 Apriliou 1912.

Goudi engellemeye rağmen ilerlemek istemiş; ancak ateş edilerek durdurulmuştu⁷⁹. Milletvekilleri bir kez daha tutuklandı.

Bu gelişme bir kez daha Venizelos Hükümetini zor durumda bıraktı. İhtilal Komitesi ve Atina'daki Anti-Venizelist cephe Venizelos'u milletvekillerinin serbest bırakılması konusunda kasıtlı olarak gereken adımları atmamakla itham ediyordu. 29 Nisan'da Komite, Venizelos'a gönderdiği telgrafta Büyük Güçlerin Yunan bayrağı taşıyan bir gemiye girmelerinin Yunan milleti için büyük bir aşağılama olduğunu, milletvekillerinin tutukluluk durumlarının yasadışı olduğunu, hakların ihlali olduğunu "davalarından" hiçbir şekilde vazgeçmeyeceklerini dile getiriyordu⁸⁰. Diğer taraftan Yunanistan tutuklu milletvekillerinin serbest bırakılması konusunda yoğun girişimlerde bulunurken İngiltere Atina'da bulunan milletvekillerinin Girit'e dönmeleri halinde ancak bu 20 kişinin serbest bırakılabileceğini dile getiriyordu⁸¹. Dahası, Ragavis'in Atina'ya gönderdiği telgrafta, belirttiği üzere karşı hamle olarak uzun zamandır yapmakla tehdit ettikleri silahlı eylemi nihayet hayata geçirmek için girişimlerde bulunmaya başladıklarını dile getirecekti⁸². Tüm bu gelişmeler nedeniyle köşeye sıkışan ve özellikle silahlı gösteri tehdidi karşısında paniğe kapılan Venizelos, meclis çalışmalarının bir aylığına ertelendiğini açıkladı ve komiteye gönderdiği telgrafta tepkisini şu şekilde dile getirdi:

"Senden devrim komitesi üyelerini toplantıya çağırmanı ve dün bana gönderdikleri telgrafa ilişkin şu yanıtımı onlara iletmeni istiyorum. Öncelikle Büyük Güçlerin gemisinde tutuklu bulunan Giritli Milletvekillerinin serbest bırakılması konusunda halihazırda girişimlerde bulunduğumuzu ve bu konuda doğru bir prosedür izlediğimizi kendilerine iletmeni istiyorum. Kendilerine, izlemiş oldukları saplantılı (obsession) siyasetin Büyük Güçleri açık bir şekilde ve defaten adanın statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmayacağını, mevcut koşullarda Enosis'in hiçbir şekilde mümkün olamayacağını, adadaki karışıklıkların devam etmesi halinde Girit'in yeniden işgal edileceği ve tüm otoriteyi ellerine alacağını (ki bu durum adanın mevcut statüsünden çok daha kötü olacaktır) beyan etmelerine yol açtığını belirtmeli ve bunu kesin olarak anlamalarını sağlamalısın. Eğer Giritli politikacılar gerek Büyük Güçler gerekse Yunanistan'ın uyarılarına rağmen planlarını hayata geçirme konusunda ısrar ederlerse bilmelidirler ki eylemleri Girit Meselesi'nin

⁷⁹ AYE/1912/A/6, "Kritiko Zitima", Ragavi pros UE , AP: 11079, 28 Apriliou 1912.

⁸⁰ AYE/1912/A/6, "Kritiko Zitima", Epanastatiki Epitropi pros Venizelos, AP: 8068, 29 Apriliou 1912.

⁸¹ AYE/1912/A/6, "Kritiko Zitima", Ragavi pros UE , AP: 15607, 18 Maiou 1912.

⁸² AYE/1912/A/6, "Kritiko Zitima", Ragavi pros UE, AP: 11147, 29 Apriliou 1912.

Yunanistan ve Giritlilerin lehine değil aksine aleyhine bir hal alacaktır. Öfkeli bir psikoloji ile hareket ediyor olmaları milli mesele konusunda Büyük Güçler sayesinde sorunun çözümüne ilişkin şimdiye kadar elde edilen başarıların devam ettirilmesine ve hayalin gerçekleştirilmesi konusunda geriye kalan küçük bir parçanın tamamlanmasına yardımcı olmayacaktır. Meseleye ilişkin çözüm bulunması konusunda bir gecikme olduğu için şimdiye kadar yapmış oldukları tüm fedakârlıkları bir kenara bırakmamalıdır. Osmanlı-İtalyan Savaşı'nın nasıl bir sürprizle sonuçlanacağını henüz bilmediğimiz bir noktada adanın Büyük Güçler tarafından işgali durumu çok kötü bir noktaya taşıyacaktır. Bu Büyük Milletler küçük Girit için neler yaptığı unutulmamalı ve Giritliler bu şekilde bir tutum benimsememelidir. Planladıkları eylemlerini hayata geçirme konusunda ısrar etmeleri halinde sadece Osmanlı Devleti ve Büyük Güçlere karşı gelmediklerini aynı zamanda özgür Hükümeti Yunan halkı ve parlamentosunun oyları sonucunda oluşmuş olan ve hâlihazırda Giritlilerin Atina'da gerçekleştirmeyi planladıkları bir oldu-bitti nedeniyle (Cretan coup d'etat) Yunanistan'ın kesinlikle Türkiye ile bir savaşa gireceğini ve bunun Yunanistan açısından hiçbir şekilde kabul edilemez olduğunu açık bir şekilde beyan etmiş olan Yunan Krallığına karşı gelmektedir. mevcut koşullarda ordusunun yeniden organizasyonu ile meşgul olan Yunanistan Girit'in tüm bu görüşleri dikkate alması talebinde bulunmaya hakkı olduğu kanaatindeyiz. İzlenecek bu yol onların itibarını koruyacak ve adanın milli dayanışma konusunda ne denli kararlı olduğunu gösterecektir. Şu an adada kalıcı bir hükümet oluşturabilir ve belki de bu hükümet uluslar arası görüşmelerde yer alarak kendi sorunlarını ortaya koyma fırsatı yakalayabilir, dahası Osmanlı-İtalyan savaşının yaratacağı yeni koşullarda milli hayalin gerçekleştirilmesi konusunda kendilerine bir yol açılabilir”⁸³.

Venizelos'un Osmanlı-İtalyan Savaşı'nın getirebileceği “sürprizlerden” kastı savaşın Doğu Akdeniz'e, özellikle Ege Adaları'na yansiyebileceği endişesiydi. Nitekim Atina-Hanya arasındaki milletvekili krizi devam ederken Kasım ayından bu yana İtalya'nın savaşı Ege'ye taşıma girişimleri nihayet eyleme dönüşmüştü. Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp'ta dize getiremeyen ve 1911 yılı sonundan itibaren savaşı Ege'ye taşıma planları yapan İtalya, nihayet Nisan ayı sonunda harekete geçerek 20 Mayıs'a kadar olan süreç içerisinde Oniki Adalar ve Rodos'u işgal etti. İtalya ayrıca bölgedeki direnişin devam etmesi halinde geri kalan tüm Doğu Ege Adaları'nın da işgal edileceği tehdidinde bulunuyordu⁸⁴. Bu gelişmeyi

⁸³ AYE/1912/A/6, “Kritiko Zitima”, Venizelos pros Ragavi , AP: 12581, 30 Apriliou 1912.

⁸⁴ AYE/1912/AΦ-87-1, Smyrni a UE , AP: 14015, 24 Maiou 1912.

Anadolu'nun güvenliği için büyük bir tehdit olarak algılayan Osmanlı Devleti, Mayıs ayı sonunda Büyük Devletlerden iki taraf arasında görüşmeler konusunda arabuluculuk talebinde bulunurken⁸⁵ Fransa'nın önerisi yapılacak konferansta görüşülecek diğer konular yanında ayrıca Girit meselesinin de ele alınması yönündeydi. Venizelos İtalya'nın bu eylemi karşısında tepkisiz kaldı. Ordu ve donanmanın yetersizliği, Yunanistan'ın İtalya, Büyük Devletler ve Osmanlı Devleti'ni karşısına alacak güçte olamayışı bir yana Girit meselesi Venizelos'un Oniki Adalar ve Rodos'un işgaline yönelik "tepkisiz" kalmasının en önemli nedenlerinden birisini oluşturuyordu⁸⁶.

Ancak bu gelişme Girit'te bir panik havasının ortaya çıkmasına yol açtı. İsyancılar, bu konferansta İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki savaşı sonlandırmak için Büyük Devletlerin Oniki Adalar, Rodos ve Girit meselesinde Babıâli'nin istediği bir çözümü kabul edebileceğinden endişeleniyordu. Bu nedenle komite, 28 Mayıs'ta 41 Milletvekili'nin imzasını taşıyan bir memorandum verdi. Memorandumda öncelikle 1897'de Büyük Devletlerin ortaya koymuş olduğu rejimin geçici bir karakterde olduğuna vurgu yapılıyor ve 1905'te Büyük Devletlerin imza attıkları bir protokolda Girit'in ada halkının isteği dışında hiçbir devlete ilhak edilemeyeceğini kabul ettiği hatırlatılıyordu. İkinci olarak 1908 yılında Avusturya ve Bulgaristan'ın Balkanlardaki statükoyu kesin olarak bozduğu ve buradan hareketle Giritlilerin Büyük Devletlerin kendilerin verdiği güvenceye dayanarak ilhak talebinde bulunduğunu, bu talebin 28 Aralık'ta Büyük Güçler, Balkanlardaki statükonun bozulduğunu kabul ederek adadaki mevcut düzenin devamı ve Müslümanlara yönelik gerekli garantilerin verilmesi halinde Girit'in Yunanistan'a ilhakı meselesinin değerlendirilmeye alınacağı sözünün verildiğine vurgu yapılıyordu⁸⁷. Üçüncü ve son olarak Giritlilerin gelişmeleri büyük bir titizlikle gözlemledikleri şimdi kendilerini

⁸⁵ BD, Vol. IX, Part I, No.406, Grey to Bertie, FO, 5 June 1912.

⁸⁶ Venizelos'un İtalya'nın savaşı Ege'ye taşıma girişimlerine ve ardından gelen Oniki Adalar ve Rodos'un işgaline yönelik tutumu Anti-Venizelist basında ağır bir şekilde eleştiriliyordu. Örneğin 21 Nisan'da " Ve Başbakan Eğleniyor" başlıklı yazısında Venizelos'u şu şekilde eleştirecekti: "Avrupa, İtalya'nın savaşı Ege'ye taşıması nedeniyle bir Avrupa savaşının başlamakta olduğunu düşünmektedir. Her bir Avrupa Devleti bu nedenle hazırlıklar yapmaktadır. Rusya donanmasını, Bulgaristan ordularını yeniden organize etmekte Avusturya İtalya'yı tehdit etmektedir. Girit ortaya çıkması ihtimal bir savaşta kendi haklarını korumak için mücadele etmektedir. Yalnızca Yunanistan sakin ve hiçbir şey olmuyor havasındadır. Diğer milletler kendi milli geleceklerini kurtarmak planları yaparken Venizelos hala seçim sonuçlarının sarhoşluğu içerisinde. Avrupa barışı tehlikededir, Yunan adaları bombalanmaktadır ve Yunan Başbakanı stres atmak için Pelio'ya gitmiştir". "Kai O Protipourgos Dieskedazei", *Skrip*, 21 Aprilou 1912.

⁸⁷ "The Cretan Deputies at Athens", *The Times*, 31 May 1912, s.3.

hiçbir devletin garantisi olmaksızın ihtilalcı bir statüko ile (*revolutionary status quo*) yönetmek istediklerini” dile getiriliyordu⁸⁸.

Memorandum Büyük Devletler tarafından dikkate alınmazken Haziran ayından itibaren Girit ve Atina arasındaki kriz Osmanlı coğrafyasında etkisini şimdiye kadar hiç olmadığı kadar net bir şekilde göstermeye başladı. Girit meselesinin ortaya çıkmasından sonraki süreçte Osmanlı kamuoyunda da Yunanistan’dakine benzer biçimde Girit konusunda büyük bir hassasiyet vardı. Özellikle İttihatçılar, meşruti rejim karşıtlarını güçlendirebileceği gerekçesiyle her türlü toprak kaybına tepki gösteriyordu. Bu bakımdan yeni rejimin karşılaştığı en büyük sorunlardan birisi olan Girit meselesi, 1908 Ekim’inden itibaren Osmanlı kamuoyunu meşgul ediyor ve zaman zaman iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açıyordu. Girit meselesinde Osmanlıların verdiği ilk tepki, Yunanistan aleyhinde mitingler düzenlemek ve Yunan mallarına karşı boykot uygulamak olmuştur. 1909 yılında kısa süreli uygulanan boykot, 1910 Mayıs’ından itibaren daha geniş çaplı ve şiddetli biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlılar, Yunan mallarına karşı uygulanan boykot sayesinde savaş açamadıkları Yunanistan’a zara vermenin başka bir yolunu buldular. Böylece Yunanistan’ı ve Girit adasındaki Enosis taraftarlarını, adadaki statükoyu bozmaya yönelik hareketlerden caydırmak istediler⁸⁹. Ülkenin değişik kentlerinde düzenlenen mitingler⁹⁰, basında yer alan yazılar⁹¹, Babıâli’nin Girit meselesinde geri adım atmasına olanak vermiyordu. Osmanlı Hükümeti’ne gönderilen telgraflarda Girit’le ilgili olarak yer alan ifadeler bu meselenin Osmanlılar açısından önemini ortaya koyuyordu⁹². Girit meselesi nedeniyle kamuoyunda

⁸⁸ AYE/1912/4 (3) “Kritiko Zitima”, Memorandum , AP: 12832, 12 Maiou 1912.

⁸⁹ Girit meselesi nedeniyle Yunanistan’a karşı uygulanan boykotla ilgili bilgi için bkz. Y. Doğan Çetinkaya, **Osmanlı’yı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)**, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.67-165; Hasan Taner Kerimoğlu, *a.g.e.*, s.276-299.

⁹⁰ BEO, 3899/292369; BEO, 3900/292435; BEO, 3901/292524.

⁹¹ Hüseyin Cahit, "Girit'e Osmanlı Donanması Gitmelidir", **Tanin**, 21 Mayıs 1910.

⁹² Örneğin İzmir'deki mitingden sonra İstanbul'a çekilen telgraf şöyledir: "*Bir rub-ı asır mücahedat-ı fedakârane ile ecdadımız tarafından fetih olunup muhafazası için iki buçuk asırdan beri yüz binlerce vatan kardeşlerimizi feda ettiğimiz sevgili Girit'imiz üzerindeki hukuk-ı mukaddese-i milliyemiz bir avuç asi tarafından Yunan kralı namına yemin edilmekle paymal-i hakaret olduğundan hâsıl olan galeyan ve fevran-ı şedit üzerine yüz binden ziyade Osmanlı büyük bir miting akdiyle yemin-i sabıkamızı teyid eyledik. Elbette bütün Osmanlılar bizimle beraberdir. Ya ölüm ya Girit düstur-ı vatanperveranesini dimağımızdan çıkaracak, kalbimizden sökecek hiçbir kuvvet yoktur. Muhakkak yaşamaktan ise babalarımız gibi şanlı bir ölümü göze aldık. Bütün varlığımızla kabinemize müzaheret etmeğe nam-ı mukaddese-i hüdaya yemin ederek karar verdik. Gasıp parmakları kırmak için harekete müheyhayız. Telgrafhanede cevabınıza muntazırız. Beklediğimiz cevap*

oluşan bu hassasiyeti ve tepkileri yatıştırabilmek için Babıâli, halka öğütlerde bulunulması konusunda vilayetlere emirler göndermekteydi⁹³. Ayrıca Osmanlı Hükümeti büyük devletlerin başkentlerinde bulunan Osmanlı elçiliklerinden, buldukları ülkenin Girit meselesiyle ilgili görüşlerini iletmelerini istedi. 1911 yılında Berlin, Paris, Petersburg, Viyana ve Londra büyükelçiliklerinden gelen yanıtlarda, büyük devletlerin Girit meselesiyle ilgili olarak Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir girişimde bulunmayı düşünmedikleri ifade ediliyordu⁹⁴.

31 Mayıs'ta Atina'ya gönderdiği telgrafta Yunanistan'ın İstanbul Büyükelçisi Aleksandropoulos'un "diplomatik kaynaklardan edindiği bilgiden hareketle" belirttiğine göre Büyük Devletler, Babıâli'ye Girit'in statüsünde hiçbir şekilde herhangi bir değişiklik yapılmayacağı garantisini vermiş ve kamuoyundaki ortaya çıkan hareketlenmeyi sakinleştirmek için adımlar atılmasını talep etmişti⁹⁵. Dahası 5 Haziran'da Yunanistan'ın Viyana Büyükelçisi Büyük Devletlerin bir Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan endişe ettikleri için mevcut koşullarda Girit meselesi ile hiçbir şekilde ilgilenmek niyetinde olmadığını dile getirecekti⁹⁶. İşte böylesi koşullarda Melinkounaki, Atina'ya gelmeyi başaran bu milletvekilleri ve Venizelos arasında gerçekleşen görüşmeyi şu şekilde aktarıyor:

*"Özellikle kendi öz vatanıma ilişkin ve şahsi olarak hayatımı adanmış olduğum bir mesele hakkında buraya gelmiş olmanızdan dolayı büyük bir memnuniyet içerisindeyim. Ancak size kati suretle dile getirmek ve beyan etmek isterim ki Girit meselesi şu anda meşgul olmak durumunda olduğum sorunlar arasında en az önemli olanıdır. Eğer sizleri Yunanistan meclisine kabul edersem yüzleşmek durumunda kalacaklarımızı tahmin bile edemezsiniz. Bu sorumluluğu üstlenmek isteyen birisi varsa buyursun gelsin. Ona yerimi vermeye hazırım. Ancak bir kez daha size sizi temin etmek isterim ki ben hiçbir şekilde Yunanistan'ı birçoğunun hayal dahi edemediği bir noktaya gelmesine müsaade etmeyeceğim."*⁹⁷

Gerçekten de Girit meselesi Yunanistan'ın meşgul olmak zorunda kaldığı meseleler arasında en az önemli olanıydı. Ada halihazırda otonom statüde olduğundan Venizelos mevcut koşullarda Enosis kararının kesinlikle

gelmeyince dağılmamaya katiyen azim eyledik". "Miting Telgrafları", Tanin, 14 Mayıs 1910.

⁹³ BEO, 3901/292548; BEO, 3901/292549; BEO, 3905/292814.

⁹⁴ BOA: DH.SYS, 22/1-24.

⁹⁵ AYE/1911/A/6 "Kritiko Zitima", Pera pros UE , AP: 13344, 31 Maiou 1912.

⁹⁶ AYE/1911/A/6 "Kritiko Zitima", Viena (Streit) pros UE , AP: 16692, 5 Iouniou 1912.

⁹⁷ Melinkounaki, *a.g.e.*, s.93.

gereksiz olduğuna inanıyordu. Ancak Girit milletvekillerini bu konuda ikna etmekte oldukça güçlük çekmişti. Yaşadığı zihinsel yorgunluğu şu şekilde dile getirecekti: “*Beni vatan haini olarak görmeleri ya da hükümetten düşmem çok az umurumda. Ancak oldukça güç bir durumdayım. Girit meselesi ile meşgul olurken saçlarım bembeyaz oldu ve ben şimdi bu davanın savunucularını cezalandırmak mecburiyetindeyim*”⁹⁸.

Bu kritik görüşme sonrasında Giritli milletvekillerinin parlamentoya dahil olma girişimleri “askıya” alındı; Atina ve Hanya arasındaki ilişkilerdeki gerginlik önemli ölçüde azaldı. Melinkounaki’nin aktardığına göre bunun üzerine milletvekilleri Girit’te dönmeyi kabul etmişler ve mevcut koşullarda krizi daha fazla tırmandırmama siyaseti benimsemeye başlamışlardı. Atina-Hanya ilişkilerinde önemli ölçüde bir yumuşama atmosferi ortaya çıktığı bu süreçte, Venizelos Hükümeti tüm enerjisini iki önemli meselenin çözümüne harcadı. Kaldı ki bu süreçte Büyük Devletler de benzer bir şekilde tüm dikkatini Osmanlı-İtalyan Savaşı’nın sonlandırmasında odaklandığından Girit meselesi hiçbir şekilde bu devletlerin meşgul olmadığı ya da olmak istemediği bir konuydu. Birincisi Osmanlı Devleti’ne karşı oluşturulması planlanan Balkan İttifakı bir diğeri Oniki Adalar ve Rodos meselesi. Venizelos bu adalar işgal edildikten sonraki süreçte Büyük Devletler nezdinde yaptığı temaslarda bu adalara Girit’te olduğu üzere otonom bir statü verilmesi yönünde girişimlerde bulunuyor, ayrıca ada halkını bu yönde uluslararası kamuoyu oluşturmaları yönünde teşvik ediyordu. Venizelos’un büyük devletlere yönelik uygulamış olduğu baskı, Osmanlı Devleti ve İtalya arasında barış görüşmelerinde neredeyse sonra yaklaşıldığı Eylül ayı ortasında en üst seviyeye çıkmıştı. Örneğin 20 Eylül’de Venizelos’tan aldığı talimatla Atina Büyükelçisi Kaklamanos İtalyan Dışişleri Bakanı yaptığı gizli görüşmede İtalya’dan bu adalara otonom bir statü verilmesi konusunda Babiâli’yi ikna etmesi talebinde bulunmuş; ancak bu talep İtalya tarafından reddedilmişti⁹⁹. Bundan sonraki süreçte Venizelos Hükümeti bir taraftan “umutsuzca” bu yönde girişimlerini sürdürecekti; ancak başarılı olamayacaktı. Genel olarak büyük devletlerin tutumu adalar meselesinin bir Osmanlı-İtalyan meselesi olduğu ve büyük bir olasılıkla bu adaların Babiâli’ye iade edileceği yönündeydi. Nitekim Osmanlı ve İtalya arasındaki pazarlıklarda bir uzlaşma ihtimali ortaya çıkmaya başlamış bu anlaşma ile Babiâli’nin Oniki Adalar ve Rodos karşılığında Trablusgarp’tan vazgeçmeye hazırlandığı konuşulmaya başlanmıştı.

Bu noktada Venizelos tüm enerjisini Balkan İttifakı’nın tamamlanması meselesine ayırdı. Osmanlı-İtalyan Savaşı ve İtalya’nın savaşı Doğu

⁹⁸ Giorgos Koukourakis, “The confrontation between Venizelos and Cretan representatives (1911-1912)”, Chaniotika Nea, 1 Dec. 2009.

⁹⁹ AYE/1912/AΦ-87-1, Kaklamanos pros Koromilias, AP: 1290, 20 Septembriou 1912.

Akdeniz'e taşıyarak Oniki Adalar ve Rodos'u işgal etmesi, diğer Doğu Ege Adaları'nın işgale yönelik girişimleri ve Balkanlarda başta Selanik olmak üzere bazı yerleri işgal edebileceğine yönelik söylentiler, başka bir deyişle İtalya'nın "daha fazlasını" alabileceğinden endişe eden Bulgaristan ve Yunanistan'ı alarma geçirmişti. Bu iki devlet 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin balkanlarda atmak konusunda gizli bir ittifak arayışındaydı¹⁰⁰. Ancak Bulgaristan'ın Yunan ordularına yönelik "güvensizliği" bu ittifakın bir türlü sonuçlandırılmamasına yol açıyordu. Nihayet bu görüşmeler Oniki Adaların işgalinden yaklaşık bir hafta sonra 29 Mayıs'ta iki ülke arasında bir ittifak anlaşmasının imzalanması ile sonuçlanmıştı¹⁰¹ ve Eylül ayında her iki devlet de harekete geçmek için doğru zamanın geldiği kanaatine varmıştı. Öyle ki Eylül ayı içerisinde Osmanlı sınırına askeri yığınağını tamamlayan Bulgaristan, 23 Eylül'de Osmanlı Devleti'ne karşı ani bir saldırıya geçilmesi teklifinde bulunacaktı¹⁰². Eylül ayı sonunda dört Balkan devleti ordularını mobilize etmiş ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etme hazırlığındaydı¹⁰³.

Böylece Osmanlı Devleti'ne bir savaş açılması konusunda Balkan Devletleri arasındaki ittifak tamamlandığına ve bu konuda kesin bir uzlaşmaya varıldığına göre; Venizelos'un Girit meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti ile bir savaş yaşanacağı korkusu artık anlamsızdı; 14 Ekim'de Giritli milletvekilleri resmen Yunan parlamentosuna kabul edildi. Parlamentoda yaptığı konuşmada Venizelos, Girit ve Yunanistan'ın artık tek bir parlamentosunun olduğunu belirtti¹⁰⁴. Venizelos ayrıca adada uluslararası birliklerin çekilinceye kadar geçecek süre zarfında Büyük Devletler tarafından yaratılmış olan koşulların devam ettirilmesi ve bu süre zarfında Girit'in Yunanistan tarafından idare edilmesine müsaade edilmesi ve milletvekillerinin Atina parlamentosunda yer almasına izin verilmesi

¹⁰⁰ BD, Vol. IX, Part I, No.567, H. Bax-Ironside to A. Nicolson, Sofia, 8 April 1912.

¹⁰¹ Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki yakınlaşma ve imzalanan anlaşmanın ayrıntıları için bkz. Konstantinou Svoloupoulou, *a.g.e.*, s.70-78.

¹⁰² MB: AEB/173/6/47 "Anaxorisi 30.000 Voulgaron Stratioton kai afiksi 200 Makedonon", 23 Septembriou, 1912. UE pros Philippouli, 30 Maiou 1912.

¹⁰³ Osmanlı-Yunan cephesinde tüm bu gelişmeler yaşanırken Girit'te isyancılar sessizliğini korumuştur. Ta ki Eylül ayı sonuna kadar. Bu kez çok daha farklı bir konuyla gündeme geldiler. 28 Eylül'de Girit'te isyancılar bu kez yeni bir darbe girişiminde bulundular. Doğu Akdeniz'deki adalardan biri olan ve İtalyan donanmasının işgaline gerek duyması İkariya adası İtalyan işgali sırasında bağımsızlığını ilan etmiş, adada bulunan Türk jandarma birlikleri sınırdışı edilmişti. Girit'te isyancılar benzer bir durumun Samos adasında yaşanması için bir "basamak" (stepping stone) olarak görmüşlerdi. 21 Eylül'de 300 kişiden oluşan bir birlik gönderdiler. Buna karşın Osmanlı Devleti İzmir'den bölgeye 800 asker sevk etti. Bunun üzerine Büyük Devletler bir kez daha meseleye dahil oldu ve Girit'teki askerlerin geri çekilmesi talebinde bulunmuştu. Bkz. "Turkish Troops in Samos: An Historical Retrospect", *The Times*, 2 October 1912, s.5.

¹⁰⁴ "Diplomacy and the Balkan Crisis", *The Times*, 16 October 1912, s.5.

gerektiğini ifade etti¹⁰⁵. Ertesi gün 15 Ekim’de Yunanistan’ın, Paris Büyükelçisi Romanos, Temps gazetesine verdiği röportajda Venizelos’un milletvekillerinin Yunan parlamentosuna dahil olmasına ilişkin sarf etmiş olduğu sözlerin “Büyük Devletler tarafından tanınmış olan Girit yönetiminin Helen karakterine ilişkin yeni bir beyanat” olduğunu dile getirdi. Romanos, 1897 yılında Büyük Güçlerin Girit’e vermiş olduğu haklardan sonra adada artık Türk bayrağının dalgalanmasının anlamsız olduğunu ve Osmanlı Devleti’nin artık Girit’ten vazgeçmesi gerektiğini dile getirdi. *Temps* muhabirinin “Yunanistan’ın Giritli milletvekillerini parlamentoya kabul edilmeyeceği yönünde büyük devletler ve Osmanlı Devleti’ne verdiği sözün hatırlatılması üzerine” Romanos’un verdiği yanıt oldukça ilginç: “*Balkan Devletleri arasında oluşturulmuş olan ittifak artık Osmanlı Devleti’nden korkmak için herhangi bir gerekçenin kalmadığını gösteriyor*”¹⁰⁶.

1908-1912 yılları arasında iki ülke arasında bir savaş nedeni sayılan Girit meselesine yönelik Yunanistan’ın bu oldu-bittisi karşısında Osmanlı Devleti, Atina’daki büyükelçisini geri çağırmaktan öteye gidemedi. Nitekim sadece birkaç gün sonra Osmanlı Devleti için çok daha büyük bir felaket getirecek savaş ortaya çıkacaktı. Birinci Balkan Savaşı’nı sonlandıran Londra Anlaşması’yla (17 Mayıs 1913) Osmanlı Devleti, Girit’teki tüm haklarını Büyük Devletlere bıraktı. İkinci Balkan Savaşı’nı sonlandıran Bükreş Anlaşması’na göre (28 Temmuz 1913) Balkan Devletleri, Girit’in Yunanistan’a ait olduğunu kabul ederken Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında imzalanan Atina Anlaşması ile (1 Kasım 1913) Girit’in Yunanistan’a ait olduğu kabul edildi. 1 Aralık’ta Girit Yunanistan’a bağlandığını açıkladı. Reşit Paşa “Girit üzerindeki bütün haklarımızdan vazgeçiyoruz. Şu şartla ki bizden başka bir Ege Adası’nın bırakılması istenmesin”¹⁰⁷.

Sonuç

Sonuç olarak Atina ve Hanya arasındaki soğuk savaş Giritli milletvekillerinin Yunan parlamentosuna dahil olmasıyla son buldu. Her ne kadar her iki taraf arasında Enosis konusunda ciddi bir görüş ayrılığı varmış gibi görünse de aslında tüm mesele “zamanlamaya” ilişkindi. Venizelos mevcut koşullarda Giritli milletvekillerinin Atina’daki meclise kabul edilmeleri halinde Osmanlı Devleti ile “erken bir savaş” yaşanacağını düşünüyor ve henüz Yunanistan’ın böylesi bir savaşa kesinlikle hazır

¹⁰⁵ “The Future of Crete: Statement by the Greek Premier”, *The Times*, 14 October 1912.

¹⁰⁶ “Statement by a Greek Diplomatist”, *The Times*, 15 October 1912, s.

¹⁰⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II Kısım II, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 216-224.

olmadığına inanıyordu. Üstelik Venizelos'un birlikte hareket etme kararlılığı gösterdiği İngiltere Girit konusunda silahlı bir çözüme kesin olarak karşı duruyordu. Bu nedenle milletvekillerini doğru zamanı bekleme ve mevcut koşullarda "sessiz" kalmaları konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Henüz Balkan ittifakının tam olarak oluşturulmadığı bir noktada Osmanlı Devleti ile teke tek bir savaş, 1897 yenilgisinin yaratmış olduğu travma göz önünde bulundurulduğunda hiçbir şekilde kabul edilemezdi. Uygun koşullar yaratılmadan girilecek yeni bir savaş *Megali İdea* hayalini tümüyle sonlandırabilirdi. Ayrıca başta İngiltere olmak üzere Büyük Devletler, bölgede statükonun devam etmesinden yana bir siyaset benimsiyor, Girit'teki isyancıların eylemlerini bölgedeki barışı tehdit eden bir unsur olarak görüyor ve gerekmesi halinde Girit'in işgal edileceği tehdidinde bulunuyordu.

Ancak Venizelos'un doğru zamanın beklenilmesi gerektiği önerisi Girit'te isyancılar nezdinde kabul görmemişti. Girit'teki isyancıların en önemli avantajı Girit'te 1908 yılı itibariyle ortaya çıkmış olan yapıydı. Adanın egemenliği Enosis'e kesin olarak karşı duran Osmanlı Devleti'ne aitti, Büyük Devletler Osmanlı Devleti'ne bunun gerçekleşmeyeceği konusunda garanti verirken adada düzenin koruyuculuğunu üstleniyor, bu iki blok karşısında Yunanistan tam tersini istiyor olsa da Enosis'e karşı gelmek durumunda kalıyordu. İsyancılar ve hatta Yunanistan'daki Anti-Venizelist cephe, Venizelos'u "Girit davasına" ihanet etmek ve yeterince "devrimci" olmamakla itham etmişlerdi. İtalya'nın Ege'deki varlığından endişe eden isyancılar, 1911 yılı sonundan itibaren Atina'ya gitmek ve Enosis'i ilan etmek için her yolu denemeye başlamıştı. Büyük Devletlere memorandum göndermişler, Girit'te silahlı gösteri yapma tehdidinde bulunmuşlar, Atina'ya gitme teşebbüsleri İngiliz ve Fransız gemileri tarafından engellendiğinde ve milletvekillerini tutuklandığında gizli yollar üzerinden Atina'ya gitmeyi dahi denemişlerdi. Tüm bu girişimleriyle Girit'te isyancılar gerek Yunan kamuoyunda gerekse uluslararası kamuoyunda büyük bir sempati toplamayı, Büyük Devletler nezdinde ise adadaki mevcut statünün artık değiştirilmesi gerektiği ve böylece "sorunlu ada" meselesinin tümüyle ortadan kaldırılması gerektiği yolunda bir izlenim yaratmayı başarmışlardı. Bu süreçte Venizelos, Giritli milletvekillerinin meclise dahil olma girişimlerini gereken her türlü önlemi alarak engellemeyi başarmıştı. Bunun için parlamentonun çalışmalarına ara vermeyi dahi göze almıştı. Venizelos, bu süreçte Girit konusunda izlemiş olduğu siyaset nedeniyle "vatan haini" seviyesine varacak ağır sözlerle itham edilmişti. Ancak tüm bunlara rağmen izlemiş olduğu siyaset başarılı bir şekilde noktalanmış, Atina-Hanya arasındaki ilişkilerdeki soğuk savaşı kazanan Venizelos olmuştu. Venizelos Girit'teki isyancıların tüm baskılarına direnmiş, mevcut koşulların kendisine sağladığı avantajı da kullanarak adanın Büyük Devletler tarafından işgalini önlemiş, Babıali'nin savaş tehditlerini bertaraf etmesini

bilmiş ve en sonunda kendi istediği koşullarda milletvekillerinin Yunan parlamentosuna dahil olmasını sağlamıştı.

Kaynakça,

Arşivler

AYE: Archeio İpourgiou Ekseterikon

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BD: British Documents on the origin of the First World War

DBPO: Document of British Policy Overseas

TNA: FO 371: The National Archives, Foreign Office Papers

MB: AEB: Mousio Benaki, Archeio Venizelou

Anılar ve Kitaplar

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. II Kısım II, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Papacosma S. Victor, **The Military in Greek Politics: The 1909 Coup d'Etat**, The Kent State University Press, Kent, 1977.

Pangalos, Theodoros, **Ta Apaminimonevmata mou 1897-1947**, Ekdoseis Kentros, Athina, 1959.

Konstantinou Svoloupoulou, **I Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, Ekdoseis Bibliopolion tis Estias, Tetarti Ekdosi, Athina, 1993.

John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, **Greece The Modern Sequel, from 1831 to the Present**, New York University Press, New York, 2002.

George B. Leon, **Greece and the Great Powers, 1914-1917**, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1974,

Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1914-1918**, Çev. Örgen Uğurlu, Örgün Kitabevi, İstanbul, 2004.

Şenışık, Pınar, **The Transformation of Ottoman Crete: Revolts, Politics and Identity in the late Nineteenth Century**, IB Tauris, London, 2011.

Melas, Spiros, I Epanastasi tou 1909: O Stratiotikos Sindesmos, to Kinima sto Goudi, Kalesma ston Venizelo, Ekdoseis Biris, Athina, 1972.

Nikos Svoronos, **Çağdaş Hellen Tarihini Bakış**, Çev. Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul 1988.

Zisis Fotakis, **Greek Naval Strategy and Policy, 1910-1919**, Routledge, 2005, s.28-32.

Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Y. Doğan Çetinkaya, **Osmanlı'yı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)**, İletişim Yay., İstanbul, 2015,

Makaleler

Theodore P. Ion, "The Cretan Question", **The American Journal of International Law**, Vol. 4, No. 2 (Apr., 1910), pp. 276-284;

Elektra Kostopoulou "The Island that Wasn't: Autonomous Crete (1898–1912) and Experiments of Federalization" **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 2016, Vol . 18, No. 6.

Sürelî Yayınlar

The Times

The Scotsman

Economist

Guardian

Rizospastis

Embros

Esteia

Kirikis

Skrip

Lefki Ori

Tanin

Tezler

Solon Victor, Papacosma, **The Greek Military Revolt of 1909**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana University, 1971.

Richard Cooper Hall, **The Crisis in Bulgarian Foreign Policy, 1911-1913**, Unpublished PhD thesis, The Ohio State University, 1986, s.17-34.

Philip John Carabott, **The Dodecanese Question 1912-1924**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 1991, London, s.51.